

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Bakalářská práce

DEMOGRAFICKÉ ZMĚNY V ČR JAKO SOCIÁLNÍ RIZIKO

Vedoucí práce: Mgr. Jana Šimečková

Autor práce: Michal Kaczor

Studijní obor: Sociální a charitativní práce – prezenční studium

Ročník: 3.

2014

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

31. březen 2014

.....
Michal Kaczor

Srdečně děkuji vedoucí bakalářské práce *Demografické změny v ČR jako sociální riziko*, Mgr. Janě Šimečkové, za ochotu a podporu, cenné rady a připomínky v průběhu psaní práce.

V neposlední řadě mnohokrát děkuji také mojí rodině a přátelům za podporu, jmenovitě Ing. Pavlu Kaczorovi, Ph.D., Ireně Kaczorové a Davidu Kaczorovi.

Obsah

Úvod.....	6
1. Vymezení základních pojmů.....	8
1.1 Postmoderní doba.....	8
1.2 Demografie	10
1.2.1 Porodnost	11
1.2.2 Potratovost.....	12
1.2.3 Sňatečnost	12
1.2.4 Rozvodovost	13
1.2.5 Úmrtnost	14
2. Vývoj demografických ukazatelů v České republice a vyplývající sociální rizika	16
2.1 Vývoj porodnosti.....	16
2.2 Vývoj potratovosti.....	19
2.3 Vývoj sňatečnosti.....	22
2.4 Vývoj rozvodovosti.....	24
2.5 Vývoj úmrtnosti.....	25
2.6 Sociální rizika vyplývající z vývoje demografických ukazatelů	27
2.6.1 Demografické stárnutí.....	27
2.6.2 Rostoucí napětí mezi mladými a staršími generacemi	28
2.6.3 Fenomén singles.....	29
2.6.4 Klesající váha institutu manželství.....	30
3. Prognózy demografického vývoje v České republice do roku 2100	32
3.1 Prognóza vývoje plodnosti.....	32
3.2 Prognóza vývoje úmrtnosti	33
3.3 Prognóza vývoje počtu obyvatel	35
3.4 Prognóza vývoje věkové struktury obyvatelstva.....	36
3.4.1 Růst atraktivity věkové skupiny 50+ na trhu práce	38
3.5 Co do budoucna chystá nová vláda	39
4. Návrhy ovlivňování demografického vývoje České republiky.....	43
4.1 Motivační přístup k rodinám s dětmi ze strany vlády	43
4.2 Regulace imigrace cizinců ze zahraničí.....	45
4.3 Hledání pevného základu ve vztazích	46

Závěr	49
Seznam použitých zdrojů	53
Seznam grafů a tabulek	58
Abstrakt	60
Abstract.....	61

Úvod

Velmi často kolem sebe můžeme slyšet varování politiků i médií, že v blízké budoucnosti nebude mít stát dostatek prostředků na výplatu státních důchodů, stejně jako stesky nad nízkou sňatečností a porodností, vysokou rozvodovostí, rostoucí oblibou single života atp. Dostupná statistická data, stejně jako predikce renomovaných institucí (například Českého statistického úřadu), bohužel jen potvrzují fakt, že zásadní změny v uvažování a chování moderní lidské společnosti opravdu nastaly a jejich současné a budoucí dopady není možné brát na lehkou váhu. Jako příklad mohu uvést předpokládanou změnu počtu obyvatelstva České republiky v produktivním věku, tj. kategorie 15-64 let. Podle střední varianty Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2100 poklesne počet obyvatel ČR v produktivním věku bezmála o 3 miliony osob, což představuje úbytek o cca 40 % stávajícího počtu obyvatel v této věkové kategorii. Oproti tomu by se počet osob v poproduktivním věku, tj. nad 65 let, měl v průběhu stejného časového období zvýšit téměř o polovinu stávajícího počtu.¹ Není tedy divu, že výše zmíněné obavy o udržitelnost stávající podoby důchodového systému jsou zcela namístě, ale to je jen jeden z mnoha možných a celospolečensky velmi závažných důsledků demografických změn a trendů, které začíná postmoderní společnost pociťovat. Pominu-li finanční dopady těchto změn na důchodový systém nebo systém zdravotní péče, zanedbatelná není ani změna mentality dnešní mladé generace, zejména ve smyslu přístupu k tradičním hodnotám jako je manželství, rodičovství, ale i péče o seniory v rodinách apod. Domnívám se, že všechny tyto fenomény jsou hodny přinejmenším hlubšího zamyšlení, které mě přivedlo i k rozhodnutí napsat bakalářskou práci na toto téma.

Cílem předkládané bakalářské práce je tedy poukázat na důležité demografické změny a trendy v České republice, nastínit sociální rizika vyplývající z vývoje demografických ukazatelů, včetně návrhu možných opatření vedoucích ke zmírnění negativních důsledků demografického vývoje.

Práce je rozčleněna do čtyř kapitol. První kapitola charakterizuje postmoderní dobu, v souvislosti s nově vzniklými demografickými fenomény, které přinesla.

¹ Srov. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Pohyb obyvatelstva a Věkové složení obyvatelstva podle věkových skupin, obě pohlaví, střední varianta* [online]. Praha: ČSÚ, 2013 [cit. 2013-10-20]. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013ediciplan.nsf/t/A6003061FD/\\$File/40201302.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013ediciplan.nsf/t/A6003061FD/$File/40201302.pdf)>.

Následně, pro zjednodušení orientace v problematice, jsou uvedeny definice vědního oboru demografie, včetně hlavních procesů, kterými se demografie zabývá a podrobně je analyzuje, tj. porodnost, potratovost, sňatečnost, rozvodovost a úmrtnost. Definice jsou uvedeny od více autorů, je tedy možno je vzájemně komparovat.

Druhá kapitola je věnována vývoji pěti hlavních demografických ukazatelů, tj. porodnosti, potratovosti, sňatečnosti, rozvodovosti a úmrtnosti. Soustředí se zejména na značné změny po roce 1989, způsobené pádem totalitního režimu a následnou individualizací české společnosti. Vyústěním druhé kapitoly je nastínění sociálních rizik, která vyplývají z vývoje demografických ukazatelů.

Třetí kapitola obsahuje v návaznosti na předchozí kapitolu (tj. dosavadní vývoj demografických ukazatelů) prognózy demografického vývoje, vycházející z Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2100 od Českého statistického úřadu. Na základě prognóz je možné si představit, jakým směrem se bude populační vývoj do budoucna ubírat. Kapitola zahrnuje také záměry nové vlády (2014) v oblasti rodinné politiky a důchodového systému.

Čtvrtá kapitola představuje návrhy ovlivňování demografického vývoje v České republice žádoucím směrem, které vnímám jako stěžejní.

V průběhu zpracovávání bakalářské práce jsem čerpal z řady užitečných zdrojů, z nichž bych rád zmínil především následující publikace: *Sociální politika* od Vojtěcha Krebse a kolektivu, *Demografie (nejen) pro demografy* od Květy Kalibové, Zdeňka Pavlíka a kolektivu, dále *Demografická situace České republiky: Proměny a kontexty 1993-2008* od Borise Burcina, Jitky Rychtaříkové a kolektivu, *Demografické metody a analýzy: Demografie české a slovenské populace* od Renaty Klufové a Zuzany Polákové, výbornou publikaci od Ladislava Rabušice – *Kde ty všechny děti jsou?: Porodnost v sociologické perspektivě* nebo studii VÚPSV *Rodina, partnerství a demografické stárnutí* od Jitky Rychtaříkové, Věry Kuchařové a kolektivu. V neposlední řadě pro mne byly nepostradatelné demografické údaje od Českého statistického úřadu, a to jak historické, tak prognostické.

1. Vymezení základních pojmů

Na úvod se zmíním o základních pojmech vztahujících se k tématu demografických změn. Nejprve charakterizují postmoderní dobu v souvislosti s nově vzniklými fenomény, jež přinesla. Následně vědní obor demografie a hlavní procesy, kterými se demografie zabývá a podrobně je analyzuje, tj. porodnost, potratovost, sňatečnost, rozvodovost a úmrtnost.

1.1 Postmoderní doba

Postmoderní doba přinesla zcela nový režim smýšlení jedinců a fungování společnosti. Lipovetsky ji charakterizuje jako *historický zvrát cílů a způsobů socializace, odehrávající se nyní ve jménu otevřených a pluralitních pravidel. Vyjadřuje skutečnost, že hédonický a personalizovaný individualismus je nyní oprávněný a již nenaráží na odpor. Vyjadřuje to, že skončila éra revolucí, skandálů i futuristických nadějí, neodmyslitelných od modernismu. Postmoderní společnost je společnost, kde panuje masová lhostejnost, kde převládá pocit neustálého omílání a přešlapování na místě, kde osobní nezávislost je samozřejmostí, kde je nové přijímáno jako staré, kde inovace jsou něčím zcela všedním a kde se už budoucnost nespojuje s nevyhnutelným pokrokem.*² Bauman navíc uvádí, že *trvalým atributem „postmoderního“ životního stylu se zdá být nespojitost, nekonekventnost jednání, fragmentarizace a epizodičnost různých sfér lidských činností.*³ Specifické chování, jež postmoderní společnost vykazuje, se pochopitelně promítá do vývoje demografických ukazatelů a přináší celou řadu fenoménů, hluboce ovlivňujících českou populaci a její trendy vývoje, většinou bohužel v negativním slova smyslu.

Politici, média i široká veřejnost se netají obavami a rozporuplnými pocity z demografických trendů české společnosti po roce 1989. Stále častějšími se stávají obavy o osud českého národa, který by za trvání takových podmínek mohl začít pozvolna vymírat. V České republice se v devadesátých letech začal snižovat počet narozených dětí, v důsledku toho se rodiny dostávají do krize. Mladí lidé přehodnocují žebříčky hodnot a přestávají zakládat rodiny, zvyšuje se počet dětí, jež se rodí zcela mimo manželství, v tzv. nesezdaných soužitích (či hovorově „soužitích na psí knížku“),

² LIPOVETSKY, G. *Éra prázdnoty: Úvahy o současném individualismu*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2003, s. 12. ISBN 80-7260-085-0.

³ BAUMAN, Z. *Úvahy o postmoderní době*. 2. vyd. Praha: SLON, 2006, s. 25. ISBN 80-86429-11-3.

navíc roste podíl rozvodů.⁴ Zakládání rodin ztrácí na popularitě zejména z toho důvodu, že mladí lidé dávají přednost seberealizaci, jež dříve nebyla z politických důvodů dostatečně umožněna. Rekonstrukce české společnosti v roce 1989 znamená především zvýšení hodnoty ztracených příležitostí a rostoucí chuť objevovat dosud nepoznané – v podobě univerzitního vzdělávání, cestování po světě, podnikání a dalších prostředků rozvoje individua. Jedinci také více preferují osobní autonomii, s čímž souvisí rostoucí potřeba svobody ve vztazích, kde sňatek a rodičovství dlouhodobě ztrácejí svoji přitažlivost.⁵ *Zásadní příčinou takového rodinného chování je dovršení procesu oddělování sexuality od reprodukce, která se dříve striktně vymezovala ve vztahu k manželství a zákonnosti, ale dnes s nimi má společného jen málo.*⁶ Matoušek konstatuje, že v postmoderní době z hlediska zakládání rodiny dominuje uspokojování citových potřeb partnerů a nikoli dětí. Stabilita těchto rodin je tedy ovlivňována citovou bilancí vztahu partnerů. Rodiny se stávají čistě soukromými záležitostmi a nejsou již zakládány za účelem reprodukce populace nebo jiného prospěchu velkým společenstvím lidí. Postupně klesá počet manželských svazků úředně či církevně potvrzených, a naopak roste popularita „soužití na psí knížku“.⁷

Krebs shrnuje faktory ovlivňující vývoj rodiny v průběhu druhé poloviny 20. století do následujících sedmi bodů:

- *prosazení značné volnosti při uzavírání manželství směrem k preferenci lásky a sexuální přitažlivosti před ekonomickými a majetkovými důvody,*
- *značný růst úrovně vzdělání a kvalifikace žen a jejich stoupající podíl na trhu práce,*
- *akcelerace předcházejícího trendu uvolňování rozvodového zákonodárství a vzestup rozvodovosti a podílu opakovaných manželství,*
- *rozvoj demokracie a osobních práv, které ovlivnily liberalizaci potratů, rozšíření antikoncepce a plánování rodičovství, uplatnění práva žen při rozhodování o svém budoucím mateřství,*

⁴ Srov. RABUŠIC, L. *Kde ty všechny děti jsou?: Porodnost v sociologické perspektivě*. 1. vyd. Praha: SLON, 2001, s. 9. ISBN 80-86429-01-6.

⁵ Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 1. vyd. Praha: SLON, 2006, s. 255. ISBN 80-86429-58-X.

⁶ KREBS, V. et al. *Sociální politika*. 5., přepracované a aktualizované vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 376. ISBN 978-80-7357-585-4.

⁷ Srov. MATOUŠEK, O. et al. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 182. ISBN 80-7178-548-2.

- zkrácení faktického reprodukčního období u žen a koncentrace porodů do relativně krátké životní etapy,
- prodlužování délky života, a tím i dlouhé trvání rodiny po odchodu dětí,
- úbytek narození dětí ve vyšších pořadích a snížení plodnosti.⁸

1.2 Demografie

Pavlík zmiňuje, že demografie je vědním oborem, jehož klíčovým předmětem jsou lidské populace. Vzhledem k tomu, že takový předmět má také mnoho jiných vědních oborů, dlužno zmínit specifikum samotné demografie, kterým je zaměření na proces reprodukce lidských populací. Aby demografie dovedla tento proces popsat, neobejde se bez studia jeho podmínek. V případě zkoumání jednotlivých podmínek je důležitá váha, kterou každá z nich působí na demografickou reprodukci. Do demografických jevů můžeme tedy zahrnout i sňatek, rozvod, nemoc, ovdovění aj., ačkoli nejsou, na rozdíl od narození, úmrtí a potratu, vlastními demografickými událostmi. Demografie zmiňované jevy nejprve metodicky upraví na procesy, tj. porodnost, úmrtnost, sňatečnost, rozvodovost, potratovost, následně tyto procesy zkoumá a hledá jejich pravidelnosti.⁹ Zjednodušeně řečeno, přirozeným životním koloběhem je příchod na svět a odchod ze světa, spojující všechny smrtelníky na této planetě. Každý z nás se jednou narodí, a stejně tak jednoho dne zemře. Příroda tímto způsobem zařídila nezbytnou obnovu lidských populací, která je právě předmětem demografie.

Rabušic k charakteristice demografie uvádí, že slovo „demografie“ je, jak naznačuje samotná etymologie, složeno z řeckých výrazů „demos“ a „grafein“, které v doslovném překladu znamenají psát o lidech, v překladu volném pak studium lidí. Nahradíme-li slovo „lidé“ výrazem „obyvatelé“, můžeme velmi obecně říci, že ono „studium lidí“, tedy demografie, znamená popis a analýzu obyvatel určitého území z hlediska jeho počtu, jeho struktury a územního rozložení.¹⁰

Slovenský demograf Brezák píše, že demografii můžeme vymezit jako vědecký obor, který se zabývá studiem reprodukce lidských populací. Problémem a zároveň

⁸ KREBS, V. et al. *Sociální politika*. 5., přepracované a aktualizované vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 376. ISBN 978-80-7357-585-4.

⁹ Srov. PAVLÍK, Z. Co je to demografie. In KALIBOVÁ, K. et al. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. přepracované vydání. Praha: SLON, 2009, s. 13-15. ISBN 978-80-7419-012-4.

¹⁰ RABUŠIC, L. *Kde ty všechny děti jsou?: Porodnost v sociologické perspektivě*. 1. vyd. Praha: SLON, 2001, s. 14. ISBN 80-86429-01-6.

předmětem demografie jsou tedy populace (a to jak jejich rozvoj, úpadek, tak i zánik). Demografie hledá příčiny a zákonitosti populačního dění, zkoumá například i vlivy ekonomie na populaci, ale i opačné vlivy – populace na ekonomii; podobně zkoumá vlivy sociálních podmínek na populaci, ale také obráceně – vlivy populace na sociální podmínky.¹¹

1.2.1 Porodnost

Kalibová definuje porodnost jakožto pojem odvozený od porodu, kterým se rozumí rození dětí, chápané jako hromadný jev a vztahované k určité populaci. K porodnosti se vážou pojmy fekundita a fertilita. Fekundita, tj. plodivost, vyjadřuje schopnost muže a ženy родit potomky, přičemž výsledným efektem, vyjádřeným počtem narozených dětí, je fertilita, tj. plodnost. Narozený počet dětí tedy závisí nejen na reprodukčním chování páru, ale také na jeho fekunditě. Příkladem demografického chování může být plánované rodičovství, kdy pár reguluje počet narozených dětí a intervaly mezi jednotlivými porody pomocí různých antikoncepčních metod. Nejjednodušším ukazatelem je hrubá míra porodnosti, která udává počet živě narozených dětí na 1 000 obyvatel středního stavu sledované populace.¹²

Rabušic uvádí, že *porodnost v demografickém smyslu vyjadřuje, kolik dětí populace „vyprodukuje“, to je kolik dětí porodí za určitou časovou jednotku, obvykle za jeden rok. Porodnost je hromadný jev, který vzniká tím, že jedinci plodí děti. V demografii odlišujeme porodnost od individuální plodivosti neboli fekundity, která znamená fyziologickou (biologickou) schopnost jedinců nebo páru zplodit děti. Individuální výsledný efekt plodivosti, který se udává v počtu narozených dětí, označuje demografie jako plodnost, fertilitu.*¹³

Knausová zmiňuje, že *porodnost je klíčový demografický proces. Úroveň porodnosti závisí na plodivosti. Jedná se o schopnost muže či ženy (či páru) plodit, resp.*

¹¹ Srov. BREZÁK, J. *Úvod do štúdia demografie*. 1. vyd. Bratislava: LÚČ, 2005, s. 16. ISBN 80-7114-496-7. (Pozn.: Přeloženo ze slovenštiny autorem bakalářské práce.)

¹² Srov. KALIBOVÁ, K. Porodnost. In KALIBOVÁ, K. et al. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. přepracované vydání. Praha: SLON, 2009, s. 98-99. ISBN 978-80-7419-012-4.

¹³ RABUŠIC, L. *Kde ty všechny děti jsou?: Porodnost v sociologické perspektivě*. 1. vyd. Praha: SLON, 2001, s. 28. ISBN 80-86429-01-6.

rodit děti. Jejím výsledným efektem, vyjádřeným počtem narozených dětí je plodnost neboli fertilita.¹⁴

1.2.2 Potratovost

Kalibová definuje potratovost jako *speciální typ úmrtnosti, a to úmrtnost plodu v době od koncepce do takového vývojového stádia, než se plod považuje za dítě. Potratovost úzce souvisí i s porodností, resp. mrtvorodností. Při analýze procesu potratovosti se sleduje výskyt potratů ve vztahu k celé populaci, k ženám v reprodukčním věku nebo k živě narozeným dětem. Nejjednodušším ukazatelem potratovosti je hrubá míra potratovosti definovaná jako počet potratů na 1 000 obyvatel středního stavu. Počítá se též podíl potratů na 100 ukončených těhotenství (v praxi se ale počet těhotných nahrazuje počtem narozených a počítá se index potratovosti podle věku). Zjišťuje se také vztah úrovně potratovosti a délky těhotenství (u samovolných potratů). Proces potratovosti se jako tzv. prenatalní úmrtnost sleduje pomocí úmrtnostních tabulek.*¹⁵

Klufová připomíná, že neexistuje žádná mezinárodní definice potratu. Dále zdůrazňuje existenci povinnosti hlásit všechny druhy potratů, vyplývající z legislativních norem (vyhláška MZ ČSR č. 11/1988 Sb., o povinném hlášení ukončení těhotenství, úmrtí dítěte a úmrtí matky; zákon ČNR č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství a vyhláška MZ ČSR č. 75/1986 Sb., kterou se provádí zákon ČNR č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství).¹⁶

1.2.3 Sňatečnost

Kalibová definuje sňatečnost jako *uzavírání sňatků, resp. zakládání manželství na základě zákonem daných podmínek, sledované jako hromadný demografický jev. Sňatek je chápán jako demografická událost opakovaného charakteru, která nemusí nastat u všech příslušníků zkoumané populace (na rozdíl od narození a úmrtí). Limitujícími faktory uzavírání sňatků bývá minimální sňatkový věk, rodinný stav a určitý stupeň pokrevnosti. Sňatkuschné obyvatelstvo je soubor osob, které splňují podmínky k uzavření sňatku, dané v určité společnosti. Rozsah a struktura tohoto souboru závisí*

¹⁴ KNAUSOVÁ, I. *Základy demografie II*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, s. 34. ISBN 978-80-244-2173-5.

¹⁵ KALIBOVÁ, K. Potratovost. In KALIBOVÁ, K. et al. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. přepracované vydání. Praha: SLON, 2009, s. 102. ISBN 978-80-7419-012-4.

¹⁶ Srov. KLUFOVÁ, R. et al. *Demografické metody a analýzy: demografie české a slovenské populace*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 160-161. ISBN 978-80-7357-546-5.

na celkovém populačním vývoji i úrovni jednotlivých komponent demografické reprodukce, konkrétně úmrtnosti, porodnosti a rozvodovosti. Intenzita sňatečnosti se vyjadřuje hrubou mírou sňatečnosti, která udává počet sňatků na 1 000 obyvatel středního stavu v ročním vymezení. Hodnoty hrubé míry sňatečnosti reagují na změny populačního klimatu a jejich vývoj se odráží v následném vývoji porodnosti. Tento ukazatel je však ovlivněn věkovou strukturou srovnávaných populací a nehodí se proto pro mezinárodní srovnání. Intenzita sňatečnosti je ovlivňována sňatky vyšších pořadí (druhými a dalšími sňatky), tj. sňatky rozvedených, event. ovdovělých osob.¹⁷

Šotkovský uvádí, že sňatečnost se řadí mezi rozhodující momenty možnosti zakládání rodiny. V širším smyslu se rodina stává relativně trvalým společenstvím jednoho nebo více mužů s jednou nebo více ženami a jejich dětmi, event. i rodiči a dalšími příbuznými. Rodinný stav se tak např. u nás (v monogamní společnosti) stává limitujícím faktorem pro uzavírání zákonných svazků, neboť sňatek mohou uzavřít pouze osoby svobodné, rozvedené nebo ovdovělé, tj. tzv. sňatkuschopné obyvatelstvo. Protože rodina jako forma konkrétního způsobu společenského soužití je mnohdy velmi obtížně definovatelná, používá u nás odborná terminologie při sčítáních lidu pojem domácnost.¹⁸

1.2.4 Rozvodovost

Podle Kalibové je rozvodovost *společenský a demografický jev hromadného charakteru odvozený od rozvodu jako demografické události. Sledování rozvodovosti stejně jako sledování sňatečnosti má v demografii podpůrný význam pro studium porodnosti. Rozvodovost je však sama o sobě významným sociálním jevem indikujícím především stabilitu rodiny, ale i přeměny určitých tradičních vzorů chování, morálních kritérií, ekonomických motivací apod. S růstem rozvodovosti narůstají většinou sociální problémy společnosti spojené s výchovou dětí, ale i se zaměstnaností žen (samopečovatelek) apod. Na populační klima působí intenzita rozvodovosti rozporně: rozvedené osoby ve fertilním období života přestávají plodit děti a ovlivňují tak negativně porodnost, ale rozvod většinou stimuluje založení nového manželství a rození dětí vyšších pořadí. Sledování rozvodovosti vychází z evidence rozvodů, která ovšem*

¹⁷ KALIBOVÁ, K. Sňatečnost. In KALIBOVÁ, K. et al. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. přepracované vydání. Praha: SLON, 2009, s. 122-123. ISBN 978-80-7419-012-4.

¹⁸ ŠOTKOVSKÝ, I. *Úvod do studia demografie*. 1. dopl. vyd. Ostrava: VŠB-Technická univerzita Ostrava, 1998, s. 80. ISBN 80-7078-327-3.

vzhledem k variabilitě zákonných úprav rozvodovosti a vzhledem k tomu, že se suma rozvodů nikdy zcela nekryje se sumou rozvrácených, resp. disfunkčních manželství, není zcela přesná a historicky a mezinárodně srovnatelná. Nejjednodušším orientačním ukazatelem rozvodovosti je hrubá míra rozvodovosti, což je podíl rozvodů na 1 000 obyvatel středního stavu obvykle za 1 rok. Tzv. míra rozvodovosti manželství je vztahována nikoli k obyvatelstvu, ale k počtu existujících manželství, event. k počtu vdaných žen. Oba ukazatele se též počítají podle věku mužů a žen (nejčastějšího, průměrného a mediálního).¹⁹

Šotkovský zmiňuje, že rozvodovost jako demografický proces vyvolaný právním zrušením manželství se v současném světě stává významným projevem demografického chování obyvatelstva. Přitom je zapotřebí si uvědomit, že statisticky dokládaná úroveň rozvodovosti je zásadně vždy podhodnocením skutečně rozpadlých manželství, protože podchycuje pouze zákonně rozpadlá manželství. Navíc ne ve všech státech existuje právo rozvodu, popř. se mohou uplatňovat dvě formy rozvázání manželství – rozvod od stolu a lože nebo rozluka (což odpovídá našemu současnému pojetí rozvodu jako právního zrušení manželství).²⁰

1.2.5 Úmrtnost

Kalibová uvádí, že úmrtnost je vymírání určité populace, jedna ze dvou základních složek demografické reprodukce (vedle porodnosti). Úroveň a vývoj úmrtnosti je v jistém smyslu důsledkem vývoje nemocnosti a také důsledkem kvality životních podmínek, životního prostředí, způsobu života. Úmrtnost navazuje na fenomén smrti, která se z demografického hlediska jeví jako přesně definovaná a evidovaná demografická událost nazývaná úmrtím.²¹

U Šotkovského nalezneme informaci, že úmrtnost je zapotřebí vnímat i jako proces ovlivněn vedle nemocnosti kvalitou životního prostředí, sociálními a ekonomickými podmínkami a způsobem života. Od počátku moderní demografie byla proto sledována především podstata úmrtnosti v odpovídajících časových a prostorových rovinách.

¹⁹ KALIBOVÁ, K. Rozvodovost. In KALIBOVÁ, K. et al. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. přepracované vydání. Praha: SLON, 2009, s. 116. ISBN 978-80-7419-012-4.

²⁰ ŠOTKOVSKÝ, I. *Úvod do studia demografie*. 1. dopl. vyd. Ostrava: VŠB-Technická univerzita Ostrava, 1998, s. 84. ISBN 80-7078-327-3.

²¹ KALIBOVÁ, K. Úmrtnost. In KALIBOVÁ, K. et al. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. přepracované vydání. Praha: SLON, 2009, s. 130-131. ISBN 978-80-7419-012-4.

Společně s procesem rození patří k nejdůležitějším stránkám reprodukčního procesu lidských populací. Ve spolupráci s dalšími vědními obory začala demografie později sledovat rovněž jednotlivá úmrtí a to především vymezením charakteristických znaků úmrtí. Jejich statistická analýza obohatila poznatky o demografické události úmrtí. Tento přístup zpětně umožnil přesněji analyzovat obecné znaky a změny procesu úmrtnosti.²²

²² ŠOTKOVSKÝ, I. *Úvod do studia demografie*. 1. dopl. vyd. Ostrava: VŠB-Technická univerzita Ostrava, 1998, s. 54. ISBN 80-7078-327-3.

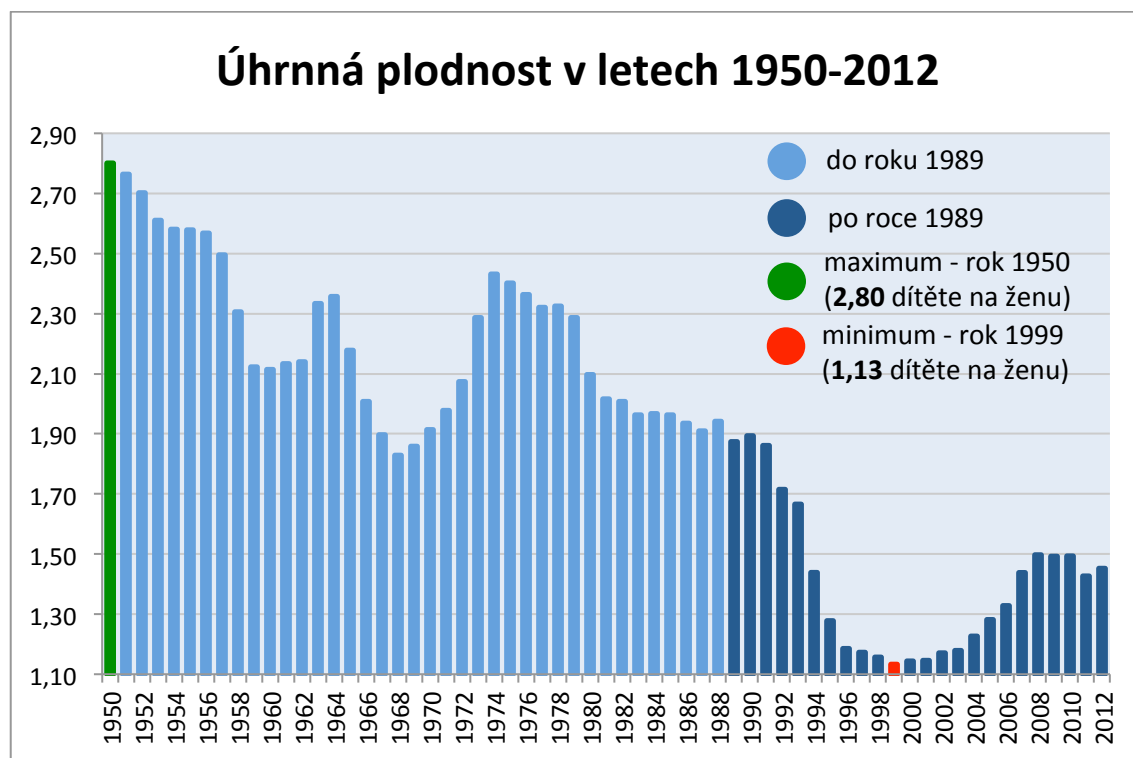
2. Vývoj demografických ukazatelů v České republice a vyplývající sociální rizika

V této kapitole se věnuji vývoji pěti hlavních demografických ukazatelů, tedy porodnosti, potratovosti, sňatečnosti, rozvodovosti a úmrtnosti.

2.1 Vývoj porodnosti

V posledních pětadvaceti letech proběhla z hlediska porodnosti a reprodukčního chování řada změn, a to velmi zásadních, jak ostatně ilustruje níže uvedený graf úhrnné plodnosti.²³ Klesající porodnost je v současné době jedním z hlavních demografických problémů České republiky, který by mohl do budoucna zajistit výrazný úbytek české populace.

Graf 1: Úhrnná plodnost v letech 1950-2012

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování.

²³ Srov. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Porodnost a plodnost* [online]. Praha: ČSÚ, 2013 [cit. 2013-12-26]. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220574/\\$File/400713a4.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220574/$File/400713a4.pdf)>.

Po sametové revoluci, kdy se změnil politický režim z totalitního na demokratický, byla v důsledku hodnotových, sociálních, ale také ekonomických převratů značně ovlivněna úroveň plodnosti (mj. i dalších demografických ukazatelů). Lidé začali vnímat význam svobody vyznání, vzdělání, cestování do zahraničí a takřka nekonečné možnosti kariérního růstu. Získali tak prostor pro seberealizaci, jež jim byla v předešlém režimu značně odepírána. Lze pozorovat zvyšující se průměrný věk žen při narození prvního dítěte (potažmo celkový průměrný věk matek), podíl živě narozených dětí mimo manželství a naopak klesající počet předmanželských koncepcí a úroveň plodnosti. Populační statistiky odkazují na přibližování České republiky k demograficky vyspělým západním společnostem. Změny probíhají rychle, jsou hluboké a na rodinu a rodinný život mají a nadále budou mít značný dopad.²⁴

V 90. letech 20. století došlo k výraznému snížení plodnosti, ale také k novému režimu reprodukčního chování. Plodnost žen v České republice se začala opět zvyšovat až na počátku 21. století. Úhrnná plodnost byla na začátku 90. let minulého století těsně pod hranicí 1,9 dítěte na ženu, přičemž v jednotlivých letech rychle klesala a v roce 1999 dosáhla svého minima, tj. 1,13 dítěte na jednu ženu. Od roku 2000 se začala hodnota úhrnné plodnosti zvyšovat a v roce 2004 se zrychlilo tempo růstu. Rok 2006 se z hlediska úhrnné plodnosti vyznačoval překonáním hranice 1,3 dítěte na jednu ženu (vymezující populace s extrémně nízkou plodností) hodnotou 1,33 dítěte na ženu. Česká republika se však i nadále řadila k zemím s velmi nízkou úrovní plodnosti. Růst úhrnné plodnosti se zastavil v roce 2008 na hodnotě 1,50 dítěte na ženu, kdy následující dva roky stagnoval na hodnotě 1,49 a následně došlo k poklesu na 1,43 dítěte na ženu, jenž přišel v roce 2011. V roce 2012 pak na jednu ženu připadalo v průměru 1,45 dítěte.²⁵

S porevolučním jevem snižující se porodnosti nepochybně souvisí odkládání rodičovství populačně silných ročníků žen do pozdějšího věku. *V roce 2012 dosáhl průměrný věk matky při porodu 29,8 roku, což bylo o 0,1 roku více než v roce 2011. U prvních dvou pořadí se od roku 1992 průměrný věk matek při porodu zvýšil o více než pět let. Nejvíce se změnil průměrný věk matek dětí prvního pořadí – a sice o 5,4 roku. V roce 1992 byl průměrný věk prvorodiček 22,5 roku, o deset let poději to bylo 25,6*

²⁴ Srov. KREBS, V. et al. *Sociální politika*. 5., přepracované a aktualizované vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 392. ISBN 978-80-7357-585-4.

²⁵ Srov. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Porodnost a plodnost* [online]. Praha: ČSÚ, 2013, s. 25-26 [cit. 2013-12-30]. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220574/\\$File/400713a4.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220574/$File/400713a4.pdf)>.

roku a v roce 2012 prvorodičky rodily v průměru ve 27,9 roku, což představovalo oproti roku 2011 nárůst o 0,1 roku.²⁶ To odkazuje na již zmiňovaný fakt, že řada mladých potenciálních rodičů využila a v současné době stále využívá široké spektrum možností seberealizace. Studují na vysokých školách, mají plejádu volnočasových aktivit, jezdí na výměnné pobyty do zahraničí (např. v rámci programu Evropské unie "Erasmus") a při tom všem třeba ještě stíhají chodit do práce. Na založení rodiny, které, mj. již není vnímáno jako nezbytná součást jejich životních plánů, tedy nemají potřebnou časovou dotaci ani energii. *Mnoho z nich zastává názor, že plnohodnotný život lze prožít i bez dětí. Nově nastupující mladé generace osob se čím dál tím méně podobají svým rodičům v reprodukčním chování.*²⁷ Změnilo se tedy zcela jednoznačně pojetí reprodukčního chování. V současné době je dítě vnímáno především jako citová investice. Pokud by snad rodiče zakládali rodinu z ekonomického hlediska, pak je to investice nevratná. Zejména z těchto důvodů je rodičovství velmi důkladně zvažováno a v rozvinutých zemích se rodí stále menší počty dětí. V dřívějších dobách, kdy se o své občany nestaral solidární sociální stát, byly rodiny s více dětmi nutností. Nepsaným pravidlem tehdy bylo, že se děti v dospělosti staraly o své nemohoucí rodiče, kteří by bez jejich péče jenom těžko přežili. Dnes je na Západě početná rodina spíše anomálním úkazem.²⁸

Pro postmoderní společnost je obvyklé, když spolu rodiče dítěte žijí, aniž by vstoupili do manželského svazku, ačkoli dříve by takové chování pro rodinu představovalo určité stigma. Vazba mezi sňatkem ženy a následným narozením prvního dítěte se dlouhodobě redukuje. Svědčí o tom skutečnost, že se v uplynulých letech markantně snížil počet prvorozených dětí, které se narodily do 8 měsíců po sňatku. Jejich podíl představoval v roce 1992 téměř 54 %, v roce 2002 40 % a roku 2012 došlo k dalšímu významnému poklesu, a to na 26 % prvorozených dětí narozených do 8 měsíců po sňatku.²⁹ *Obecně však platí, že děti narozené mimo manželství jsou obvykle*

²⁶ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Porodnost a plodnost* [online]. Praha: ČSÚ, 2013, s. 26 [cit. 2013-12-30]. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220574/\\$File/400713a4.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220574/$File/400713a4.pdf)>.

²⁷ ŠIMKOVÁ, M. Sametová revoluce z pohledu demografického vývoje – ztráta či zisk? In *Sborník příspěvků: RELIK 2012: Reprodukce lidského kapitálu – vzájemné vazby a souvislosti: mezinárodní konference 10.-11. prosince 2012* [online]. Slaný: Melandrium, 2012 [cit. 2013-12-30]. Dostupné na WWW: <<http://kdem.vse.cz/resources/relik12/sbornik/download/pdf/63-Simkova-Martina-paper.pdf>>.

²⁸ Srov. MATOUŠEK, O. et al. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 182. ISBN 80-7178-548-2.

²⁹ Srov. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Porodnost a plodnost* [online]. Praha: ČSÚ, 2013, s. 24 [cit. 2013-12-30]. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220574/\\$File/400713a4.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220574/$File/400713a4.pdf)>.

vychovávají oběma rodiči. Tím se současná mimomanželská plodnost odlišuje jak svou úrovní, tak i strukturálně od situace v minulosti.³⁰

2.2 Vývoj potratovosti

Potrat je ve své podstatě tak starý, jako lidstvo samo, jedná se tedy o historicky zavedený fenomén. V průběhu času se měnily pouze postoje společnosti k potratu, ale také technologické podmínky provádění potratu. Potrat se stal určitým symbolem individualismu a vyjádřením absolutní autonomie ženy, potažmo rozhodování o jejím životě. Jsou zde dva, vzájemně si odporující póly – tj. právo ženy na vlastní rozhodování o životě a organizování života versus právo plodu na život. Stěžejní otázkou je, zda má plod právo na život – a pokud ano – kdy takové právo vzniká. Existuje řada teorií zastávajících různé názory. Například, jedna teorie konstatuje, že právo na život vzniká už v okamžiku splynutí spermie s vajíčkem. Druhá se staví do opozice a přisuzuje dítěti právo na život až v okamžiku, kdy se stává společenskou bytostí vzhledem k psychosociálním charakteristikám.³¹

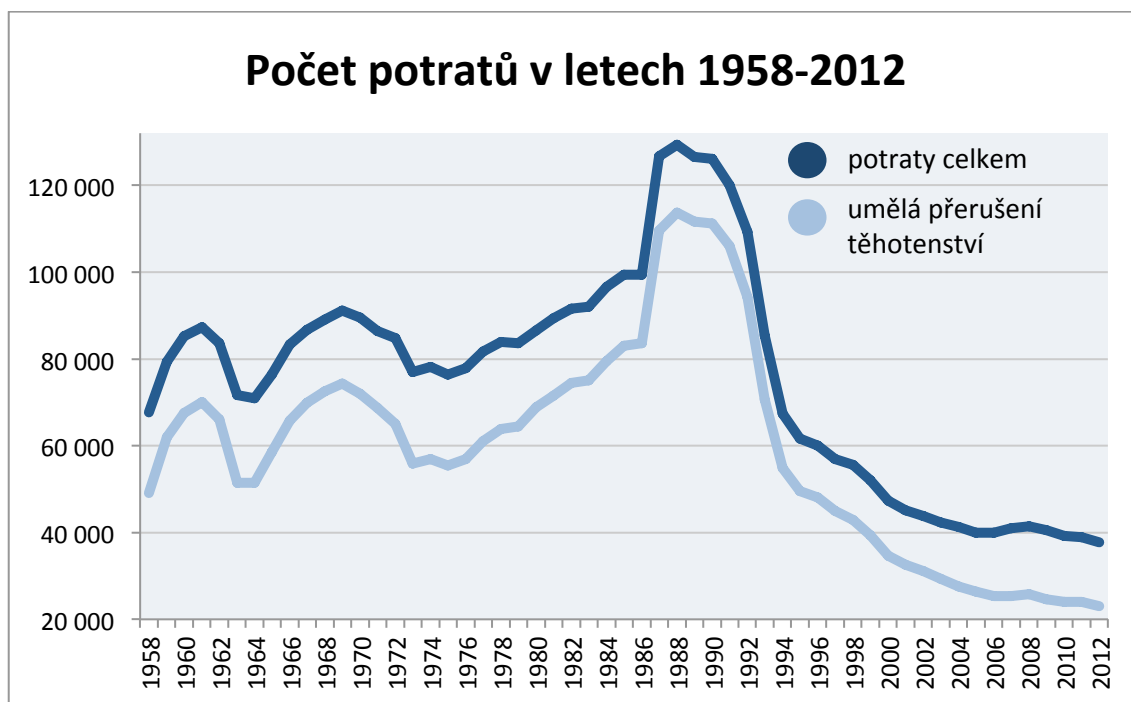
Na úroveň umělé potratovosti mají vliv způsoby omezování plodnosti, ku příkladu dnes hojně využívané moderní formy antikoncepce (tj. metody zabraňující početí), jež způsobily „sexuální revoluci“ ve druhé polovině dvacátého století. Česká republika v minulosti patřila v mezinárodním žebříčku k zemím s vysokou úrovní umělé potratovosti (na počátku devadesátých let dvacátého století tu připadalo 80 UPT na 100 živě narozených dětí). Právě v souvislosti s výše zmiňovanými moderními formami antikoncepce a komplexní změnou reprodukčního chování došlo v České republice v průběhu devadesátých let k výraznému snížení uměle přerušovaných těhotenství, a přiblížila se tak k zemím západní Evropy.³²

³⁰ KALIBOVÁ, K. Naše místo v Evropě. In KALIBOVÁ, K. et al. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. přepracované vydání. Praha: SLON, 2009, s. 206. ISBN 978-80-7419-012-4.

³¹ Srov. UHDEOVÁ, Z. Diskuze o potratech. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2003, roč. 4, č. 1-2, s. 7 [cit. 2014-02-08]. Dostupné na WWW: <http://www.genderonline.cz/uploads/b5e106bc7ca71c44210d955aaf039befa4ff170d_rocnik04-1-2-2003.pdf>. ISSN 1213-0028.

³² Srov. KALIBOVÁ, K. Naše místo v Evropě. In KALIBOVÁ, K. et al. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. přepracované vydání. Praha: SLON, 2009, s. 208. ISBN 978-80-7419-012-4.

Graf 2: Počet potratů v letech 1958-2012

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování.

Na grafu si lze všimnout, že počet evidovaných potratů od roku 1989 dlouhodobě klesá. Nejznamenatelnější pokles byl zaznamenán v první polovině devadesátých let minulého století. Za takovým poklesem stálo výrazné snížení počtu uměle přerušovaných těhotenství (tj. UPT či interrupcí) na počátku devadesátých let minulého století. V roce 1991 bylo evidováno celkově 120 050 potratů (z toho 106 042 UPT), přičemž v roce 1996 už to bylo 59 962 potratů (z toho 48 086 UPT), tj. pouhá polovina. V následujících letech pokles potratů zmírnil a v roce 2006 se zastavil těsně pod hranicí 40 000 potratů (z toho 25 352 UPT). Poté se počet potratů krátkodobě dostal nad čtyřicetitisícovou hranici a od roku 2009 začal opět klesat. V roce 2012 bylo evidováno 37 733 potratů (z toho 23 032 UPT), tedy nejméně potratů od roku 1958, kdy byla zavedena podrobná statistika potratů (v souvislosti se zákonem č. 68/1957 Sb., o umělém přerušeni těhotenství).³³

K legalizaci interrupce došlo v České republice již v roce 1950, a to pouze z vážných zdravotních důvodů. Od roku 1958 pak o umělém přerušeni těhotenství rozhodovala účelně zřízená komise, jež byla později zrušena dodnes platným zákonem

³³ Srov. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Potratovost* [online]. Praha: ČSÚ, 2013 [cit. 2014-01-31]. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220570/\\$File/400713a5.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220570/$File/400713a5.pdf)>.

č. 66/1986 Sb., s účinností od 1.1.1987 a provedení interrupce bylo ponecháno zcela na vůli matky. Můžeme tedy konstatovat, že v České republice počet uměle přerušovaných těhotenství na 100 živě narozených kolísal od roku 1958, v závislosti na provedených legislativních změnách. V případě přísné interrupční legislativy většinou narůstaly počty živě narozených, respektive úhrnná plodnost. Zásadním přelomem byl výše zmiňovaný zákon č. 66/1986, na nějž společnost reagovala znatelným nárůstem počtu uměle přerušovaných těhotenství na 100 živě narozených, který dosáhl svého maxima v roce 1989 počtem 86 uměle přerušovaných těhotenství na 100 živě narozených.³⁴ V české statistice jsou v současné době rozlišovány následující druhy potratů:

- *Samovolný: spontánní vypuzení plodu z dělohy před ukončením 28. týdne těhotenství*
- *Miniinterrupce: jedná se o umělé ukončení těhotenství prováděné vakuovou aspirací. Tato metoda je pro ženu šetrnější a lze ji provést v raném stadiu těhotenství, tj. do sedmého týdne u prvorodičky a do osmého týdne u druhorodičky.*
- *Jiné legální UPT: legální ukončení těhotenství jinou metodou než miniinterrupcí do 12. týdne, u zdravotních důvodů do 24. týdne těhotenství. Po uplynutí 12 týdnů těhotenství lze uměle přerušit těhotenství, jen je-li ohrožen život ženy nebo je prokázáno těžké poškození plodu nebo že plod je neschopen života. Nepatří sem ukončení mimoděložního těhotenství.*
- *Ostatní potraty: tj. potrat, který si žena přivodila sama nebo potrat provedený či iniciovaný nedovoleně jinou osobou – jedná se převážně o tzv. kriminální potraty.*
- *Mimoděložní těhotenství: umělé ukončení mimoděložního těhotenství. Vzniká při uhníždění oplodněného vajíčka mimo dělohu, většinou ve vejcovodu, popř. též ve vaječniku či dutině břišní.³⁵*

³⁴ Srov. RYCHTAŘÍKOVÁ, J. et al. *Rodina, partnerství a demografické stárnutí*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2008, s. 20-23. ISBN 978-80-87007-75-4.

³⁵ KLUFOVÁ, R. et al. *Demografické metody a analýzy: demografie české a slovenské populace*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 161. ISBN 978-80-7357-546-5.

Na základě výše zmiňovaných skutečností lze tedy z hlediska vývoje potratovosti v České republice vymezit dvě charakteristické změny, jež se udály:

- Zrušení interrupčních komisí v roce 1987 – posláním komisí bylo rozhodovat o povolení potratu ženám, které o něj žádaly. Později se dospělo k pochybnostem o důvěryhodnosti komisí, a tedy k námitkám, že komisím byly často ve snaze povolení potratu interpretovány lživé informace, a navíc tu nešlo jenom o odbornou stránku věci, jelikož v komisích zasedali také laici coby zástupci lidu. To vedlo ke zrušení komisí a ponechání rozhodování o potratu na vůli ženy.
- Výrazný pokles potratovosti v průběhu 90. let – jak již bylo v předchozím textu nastíněno, pokles potratovosti souvisel se změnou společenských podmínek a větší dostupností antikoncepce. Navíc se ukázalo, že i při velmi liberálním přístupu je možné, aby byla potratovost na nízké úrovni. Zákaz potratů tedy nemusí v konečném důsledku nic řešit.³⁶

2.3 Vývoj sňatečnosti

Sňatečnost, podobně jako další demografické ukazatele, významně ovlivnil právě rok 1989, tj. transformace společnosti a změna hodnotové orientace jedinců. V totalitním režimu neměli jedinci příliš možností svobodně jednat – jednou z mála příležitostí rozhodnout se podle sebe, byl právě vstup do manželského svazku. Sňatek měl svoji hodnotu v kontextu s tehdejší uspořádáním společnosti. Společně s demokratickým režimem však přišlo „rozbití“ limitujících pravidel. To s sebou přineslo osvobozující volnost jedinců, potažmo snižující se sňatečnost a ztrátu jejího dosavadního postavení. Průměrný věk prvního sňatku začal stoupat a přibližovat se obvyklému věku ve vyspělých zemích.³⁷

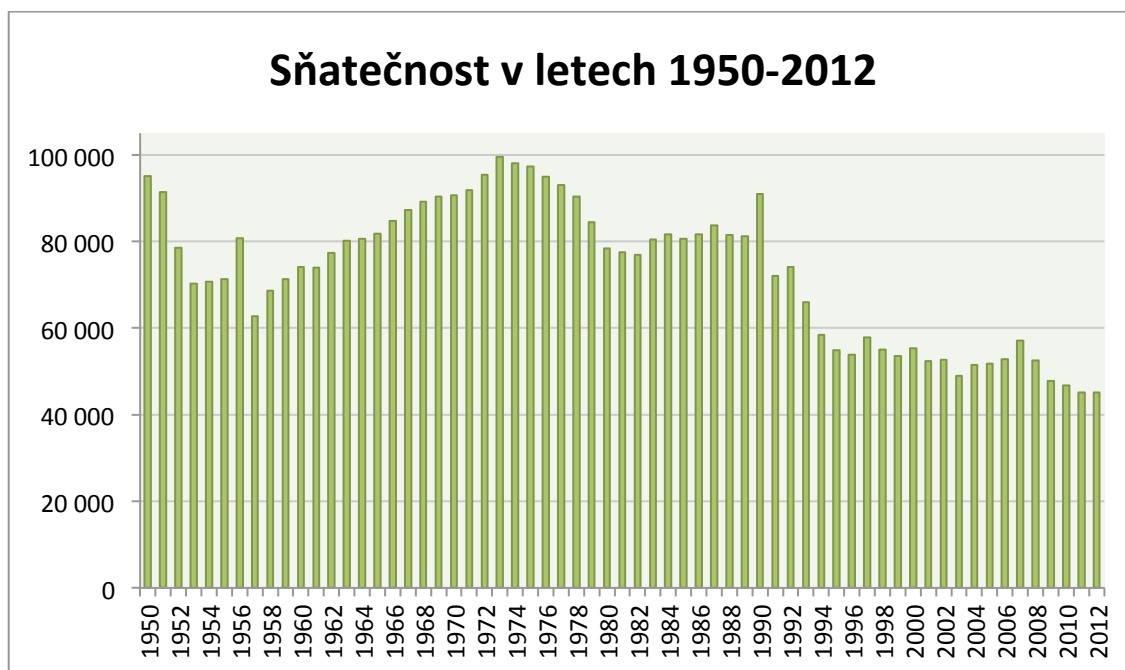
Roku 1990 se udál prudký vzrůst sňatečnosti na hodnotu 90 953 sňatků za rok (předtím 81 262), rok poté však následoval opačný extrém, tj. prudký pokles na hodnotu 71 973 sňatků za rok. V roce 1992 se počet sňatků krátkodobě zvýšil, aby až do roku 1996 klesal na 53 896 sňatků za rok. Po celou dobu se však sňatečnost držela nad hranicí 50 tisíc, pod kterou klesla až roku 2003. V následujícím roce 2004 se počet

³⁶ Srov. KLUFOVÁ, R. et al. *Demografické metody a analýzy: demografie české a slovenské populace*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 163. ISBN 978-80-7357-546-5.

³⁷ Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 1. vyd. Praha: SLON, 2006, s. 255. ISBN 80-86429-58-X.

uzavřených manželství začal opět zvyšovat, výraznější nárůst byl pak zaznamenán v roce 2007, který přinesl 51 157 uzavřených manželství, tj. o 4,3 tisíce více, než předchozí rok 2006. To bylo dokonce nejvíce za posledních deset let. V dalších letech však začal počet sňatků opět klesat a roku 2011 se uskutečnilo nejméně svateb od roku 1918, tedy 45 137. V roce 2012 byl zaznamenán nepatrný růst na 45 206 uskutečněných sňatků.³⁸

Graf 3: Sňatečnost v letech 1950-2012

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování.

Ačkoli sňatečnost prošla řadou výrazných vývojových změn, stále přetrvává nejméně výraznější váha prvosňatečnosti, tj. sňatečnosti svobodných. Obecně můžeme rozdělit prvosňatečnost do dvou vývojových etap. První etapa zahrnuje časový úsek od druhé světové války až do počátku devadesátých let, kdy začíná etapa druhá.³⁹ Stejně jako v předchozích letech bylo i v roce 2012 uzavřeno nejvíce sňatků mezi dvěma svobodnými snoubenci. V posledním desetiletí se zastoupení sňatků dosud svobodného muže a neprovdané ženy na celkovém počtu manželství výrazně neměnilo, pohybovalo se v rozmezí 63-65 % a až v roce 2012 hranici 65 % překročilo a dosáhlo hodnoty 65,7 %, což bylo 29,7 tisíce sňatků, tj. o 639 více než v roce 2011. Na počátku 90. let 20.

³⁸ Srov. Sňatečnost. In Český statistický úřad [online]. Praha: ČSÚ, 2013 [cit. 2014-02-02]. Dostupné na WWW: <<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/snatecnost>>.

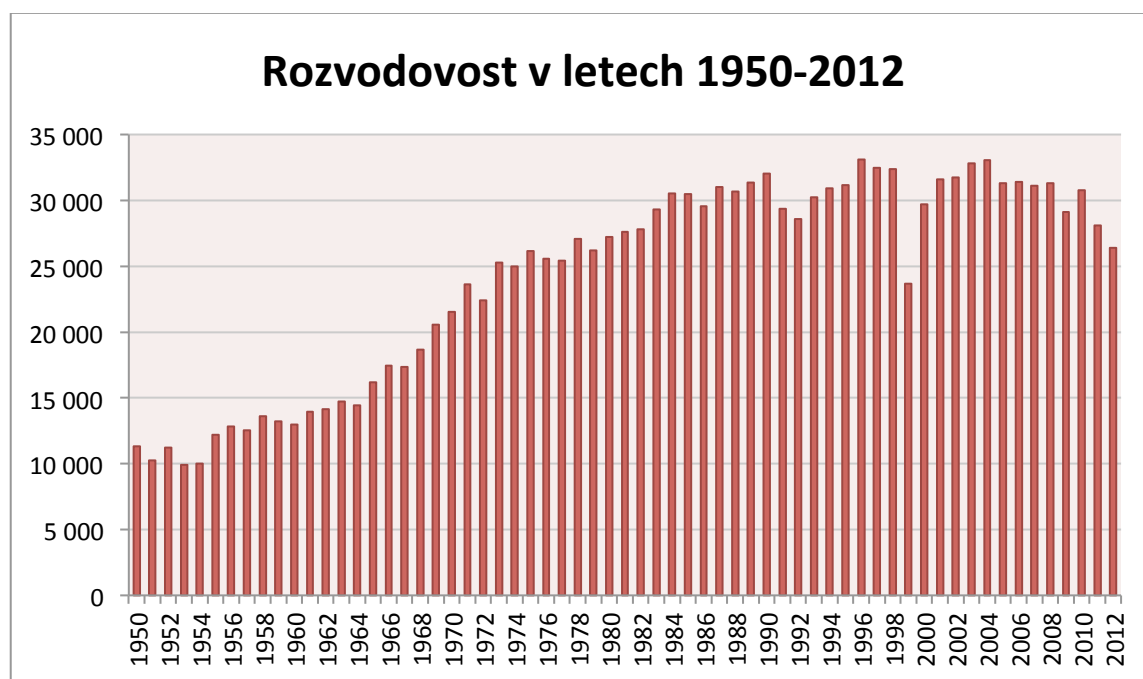
³⁹ Srov. RYCHTAŘÍKOVÁ, J. et al. Rodina, partnerství a demografické stárnutí. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2008, s. 27-28. ISBN 978-80-87007-75-4.

století představovaly páry dvou svobodných snoubenců i více než 70 % z dvojic, které uzavíraly manželství.⁴⁰ V roce 2012 se muži poprvé ženili průměrně ve věku 32,3 roku, u žen byl průměrný věk při prvním sňatku 29,6 roku. Před 10 lety se ženy poprvé vdávaly v průměru ve 27,3 letech, muži ve 29,7 letech. V roce 1992 muži vstupovali poprvé do manželství v průměru ve 24,8 letech, svobodné ženy se průměrně vdávaly ve 22,6 letech.⁴¹

2.4 Vývoj rozvodovosti

Zatímco sňatečnost postupně klesala, u rozvodovosti se setkáváme s opačným jevem, tj. jejím růstem. Rozvod je v současné době již zcela obvyklým fenoménem ve většině evropských zemí. Co se týká České republiky, spadala vždy do skupiny zemí s vyšší úrovní rozvodovosti. V roce 1965 zde končila rozvodem pětina manželství, v roce 2007 končila rozvodem dokonce již polovina českých manželství.⁴²

Graf 4: Rozvodovost v letech 1950-2012

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování.

⁴⁰ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Sňatečnost* [online]. Praha: ČSÚ, 2013, s. 12 [cit. 2014-02-03]. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220577/\\$File/400713a2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220577/$File/400713a2.pdf)>.

⁴¹ Sňatečnost. In *Český statistický úřad* [online]. Praha: ČSÚ, 2013 [cit. 2014-02-03]. Dostupné na WWW: <<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/snatecnost>>.

⁴² Srov. KALIBOVÁ, K. Naše místo v Evropě. In KALIBOVÁ, K. et al. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. přepracované vydání. Praha: SLON, 2009, s. 210-211. ISBN 978-80-7419-012-4.

Vývoj rozvodovosti zaznamenal určité krátkodobější výkyvy, ke kterým došlo vesměs v důsledku chystaných či zavedených legislativních změn. Jednalo se například o zákon č. 91/1998 Sb., jenž doplňoval a měnil zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů. Na začátku devadesátých let minulého století se pohyboval roční počet rozvodů pod hodnotou 30 tisíc rozvodů za rok. Od poloviny devadesátých let překračoval roční počet rozvodů hodnotu 31 tisíc a maxima dosáhl v roce 1996 (33 113 ukončení manželství). Naopak k markantnímu propadu až pod hodnotu 24 tisíc došlo v roce 1999 vlivem zavedení výše zmiňovaného zákona o rodině, který upravoval podmínky rozvodu. Rozvodovost však začala znova rychle růst a v roce 2001 se ocitla opět nad hodnotou 31 tisíc rozvodů za rok. Míra rozvodovosti nadále rostla a v roce 2004 (33 060 rozvodů) téměř atakovala výše zmiňovanou hodnotu z roku 1996. V následujících letech pak lze pozorovat udržování hodnoty nad hranicí 31 tisíc rozvodů za rok, což trvalo do roku 2009, kdy bylo rozvedeno 29 133 manželství. V roce 2012 se rozvedlo 26 402 manželů, což je celkově o 1 711 méně než v předchozím roce. Takový počet byl zaznamenán naposledy koncem sedmdesátých let minulého století.⁴³

2.5 Vývoj úmrtnosti

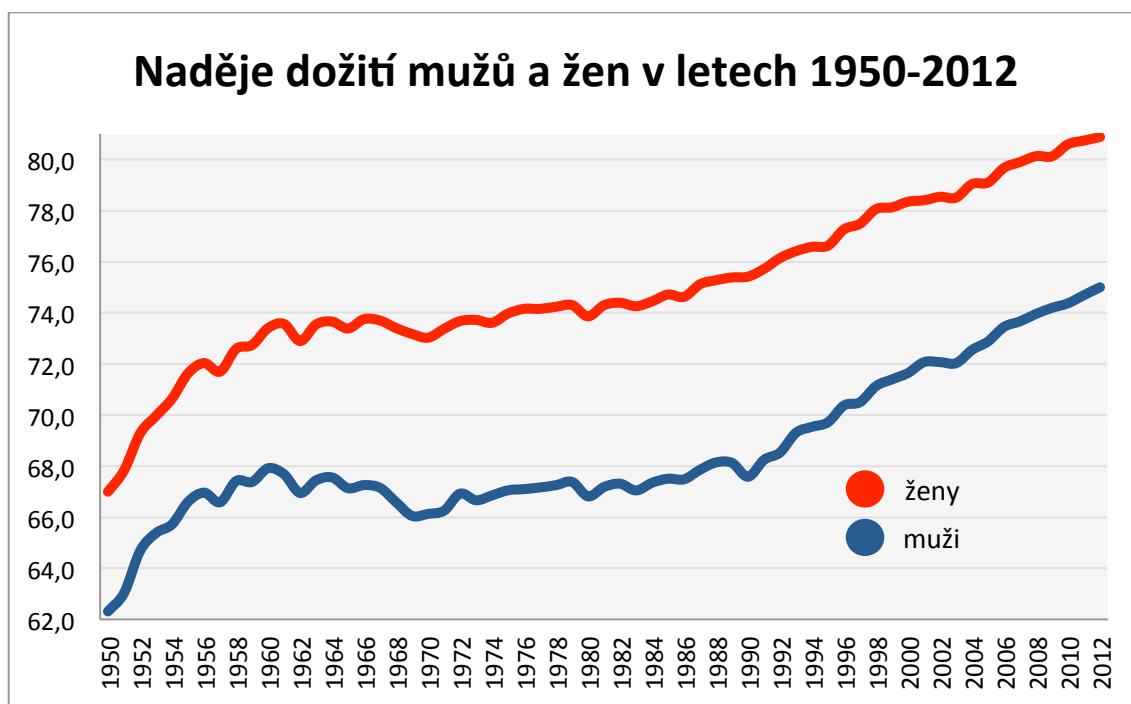
V České republice lze v průběhu jednotlivých let pozorovat jednoznačnou tendenci růstu naděje dožití u mužů i žen. V šedesátých letech došlo k poklesu mužské naděje dožití téměř o dva roky. Hodnoty dosažené na počátku šedesátých let, tj. okolo 68 let, se vrátily až na konci osmdesátých let. U žen byla hodnota naděje dožití příznivější – v průběhu let 1960-1989 vzrostla ze 73,4 na 75,4, tj. o celé dva roky. Česká republika byla z hlediska vývoje úmrtnosti společně s ostatními socialistickými zeměmi na jednom z posledních míst v Evropě, což mělo své odůvodnění. Bývalé socialistické země byly ovlivněny zhoršováním životního prostředí, nepřiměřenými stresy, rostoucími emisemi a nezdravým způsobem života. Špatný zdravotní stav mnohých obyvatel bývalých socialistických zemí byl bohužel jedním z nežádoucích odkazů socialismu.⁴⁴ Na konci osmdesátých let však začala, jak již bylo naznačeno, vzrůstat celková naděje dožití, přičemž tento trend trvá dodnes. Postupné zvyšování naděje

⁴³ Srov. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Rozvodovost* [online]. Praha: ČSÚ, 2013, s. 17 [cit. 2014-01-30]. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220576/\\$File/400713a3.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220576/$File/400713a3.pdf)>.

⁴⁴ Srov. KALIBOVÁ, K. Naše místo v Evropě. In KALIBOVÁ, K. et al. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. přepracované vydání. Praha: SLON, 2009, s. 207. ISBN 978-80-7419-012-4.

dožití souvisí s dostupností moderních nástrojů léčby, druhů medikamentů, novými typy operací, pravidelným sledováním zdravotního stavu obyvatelstva, rychlou a dostupnou lékařskou pomocí a dalšími stěžejními faktory v oblasti zdravotnictví. To vše vede ke snižování rozdílu v úmrtnosti mužů a žen, snižování úmrtnosti také ve vyšším věku a k jisté redukci příčin úmrtnosti, jež byly dříve pokládány za neodvratitelné.⁴⁵

Graf 5: Naděje dožití mužů a žen v letech 1950-2012

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování.

Obecně mezi zemřelými převládají lidé ve vyšším věku, přičemž zastoupení žen je v kategorii vyššího a nejvyššího věku větší a má rostoucí tendenci. Z hlediska sledování úmrtnosti je zajímavá věková kategorie 80+. V roce 1992 bylo v této kategorii zastoupeno 22,4 % zesnulých mužů a 45,1 % zesnulých žen, v roce 1995 to bylo již 24,7 % mužů a 48,4 % žen. V následujících letech se podíly zesnulých ve věku 80+ naopak snižovaly, a to u obou pohlaví. V roce 2002, kdy se začalo zastoupení zesnulých v této věkové skupině dlouhodobě zvyšovat, dosáhly hodnoty 23,8 % u mužů a 46,8 % u žen, tj. byly o málo vyšší, než v roce 1992. V roce 2012 dosáhl podíl zesnulých věkové skupiny 80+ u mužů 31,5 % a u žen 57,2 %. Zastoupení žen je tedy v porovnání

⁴⁵ Srov. RYCHTAŘÍKOVÁ, J. et al. *Rodina, partnerství a demografické stárnutí*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2008, s. 35. ISBN 978-80-87007-75-4.

s muži takřka dvojnásobné, avšak ve věkové skupině 15-64 je tomu právě naopak, tj. 29,0 % zesnulých mužů a 13,5 % zesnulých žen (v roce 2012).⁴⁶

Souhrnně se tedy dá říci, že naděje dožití postupně vzrůstá, a to zejména díky značnému zdokonalení zdravotnictví. Lidé mají v současné době daleko větší šanci, že se dožijí poměrně vysokého věku, na rozdíl od dob socialismu, kdy byla naděje dožití znatelně nižší a nebyly k dispozici výše zmiňované moderní prostředky prodlužující život obyvatel. Stejně tak se životní podmínky za minulého režimu lišily od těch stávajících, což hrálo nepochybně významnou roli. Vývoj úmrtnosti v České republice pochopitelně přispívá tolik diskutovanému fenoménu, kterým je postupné stárnutí věkové struktury obyvatelstva.

2.6 Sociální rizika vyplývající z vývoje demografických ukazatelů

2.6.1 Demografické stárnutí

Zásadním sociálním rizikem vyplývajícím z vývoje porodnosti v České republice je demografické stárnutí české populace. Stávající systém sociálního zabezpečení se rozvíjel v dobách, kdy ve struktuře české společnosti převládali produktivní jedinci. To se ale postupem času začalo měnit, vlivem stále se snižující porodnosti a odkládání rodičovství, přičemž se řada potenciálních matek stává dobrovolně bezdětnou. S postupem času se začala vlivem modernizace zdravotnictví a komplexní změny životních podmínek prodlužovat délka života, což se stalo dalším fenoménem, podporujícím demografické stárnutí. Na systém sociálního zabezpečení je tedy vlivem stárnutí populace vyvíjen stále větší tlak a společnost je nucena přizpůsobit se novým podmínkám a nové věkové struktuře.⁴⁷ Můžeme si všimnout řady opatření, která naši politici prosazují v podobě reforem penzijního systému, jako například zvyšování hranice věku při odchodu do důchodu, vícepilířové financování starobních důchodů či omezování odchodů do předčasných důchodů. Důvod takových opatření je prostý –

⁴⁶ Srov. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Úmrtnost* [online]. Praha: ČSÚ, 2013, s. 39 [cit. 2014-02-06]. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220575/\\$File/400713a6.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220575/$File/400713a6.pdf)>.

⁴⁷ Srov. RABUŠIC, L.; VOHRALÍKOVÁ, L. *Čeští senioři včera, dnes a zítra* [online]. Praha: VÚPSV – výzkumné centrum Brno, 2004, s. 4 [cit. 2014-01-30]. Dostupné na WWW: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_149.pdf>.

aktivních přispěvatelů do systému ubývá a pasivních příjemců naopak přibývá.⁴⁸ Úbytek jedinců z řad produktivní populace je zkrátka neúměrný příbytku jedinců z řad již neproduktivní populace. *Zatímco v poválečných letech se na jednu ženu v tzv. fertilním (plodném) období narodily bezmála tři děti, ve druhé polovině 90. let už na jednu takovou ženu připadalo jen o něco málo více než jedno narozené dítě.*⁴⁹ V roce 2012 se jedná v průměru o 1,45 dítěte na jednu ženu, což na optimismu příliš nepřidává.⁵⁰

Změny demografického chování, především co se reprodukce populace týká, odkazují na politickou změnu v roce 1989, jež byla organizována a nesena generací, narozenou na počátku sedmdesátých let minulého století, tj. silnými ročníky. Tyto novodobé demografické vzorce chování jsou nadále přenášeny na další generace. Nízká porodnost, sňatečnost a vysoká rozvodovost jsou dalšími doprovodnými jevy těchto vzorců chování.⁵¹

2.6.2 Rostoucí napětí mezi mladými a staršími generacemi

Skutečnost demografického stárnutí je společností často vnímána jako riziková a problematická. Stále častěji se setkáváme s komentováním narůstajících nákladů na udržení penzijního systému a zdravotní a sociální péče o seniory. Z pohledu ekonomů bývají staří lidé vnímáni jako zátěž státní ekonomiky a stárnutí populace jako nežádoucí tendence, proti které je nezbytné se bránit. Veřejnosti je tak ze strany ekonomických úvah podsouváno, že staří lidé mohou ohrožovat ekonomickou stabilitu systému. Pokud k tomu všemu přičteme ještě „mediální masáž“ v neprospěch starých lidí a stárnutí populace, výsledkem je vzrůstající sociální napětí, potažmo napětí mezi mladou, produktivní generací a starší, již neproduktivní generací. Ubývá tedy sociální soudržnosti a společnost se určitým způsobem tříští.⁵² V souvislosti s rostoucím napětím vůči seniorům je zajímavé nahlédnout do Charty pro důstojný život seniorů v České

⁴⁸ Srov. MAŠKOVÁ, M. Problémy s demografickým stárnutím. In KALIBOVÁ, K. et al. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. přepracované vydání. Praha: SLON, 2009, s. 223. ISBN 978-80-7419-012-4.

⁴⁹ KACZOR, P. *Trh práce, pracovní migrace a politika zaměstnanosti ČR po roce 2011*. 1. vyd. Praha: Oeconomica, 2013, s. 35. ISBN 978-80-245-1930-2.

⁵⁰ Srov. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Porodnost a plodnost* [online]. Praha: ČSÚ, 2013, s. 26 [cit. 2014-01-30]. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220574/\\$File/400713a4.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220574/$File/400713a4.pdf)>.

⁵¹ Srov. RABUŠIC, L. *Kde ty všechny děti jsou?: Porodnost v sociologické perspektivě*. 1. vyd. Praha: SLON, 2001, s. 226. ISBN 80-86429-01-6.

⁵² Srov. RABUŠIC, L.; VOHRALÍKOVÁ, L. *Čeští senioři včera, dnes a zítra* [online]. Praha: VÚPSV – výzkumné centrum Brno, 2004, s. 4 [cit. 2014-01-30]. Dostupné na WWW: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_149.pdf>.

republice, jež vůči negativnímu vnímání demografického stárnutí namítá následující: „*Demografického stárnutí bychom si měli vážit jako vymoženosti moderní společnosti a brát jej vážně se všemi jeho možnostmi a výzvami. Starší lidé jsou významnou součástí společnosti a vděčíme jim z velké části za současný blahobyt. Musíme s nimi zacházet s respektem a s úctou a zabránit jakékoli diskriminaci kvůli věku.*“⁵³ Je namístě si uvědomit riziko takového jednání společnosti, kdy je většina zodpovědnosti přenášena na seniory a ti jsou potom vnímáni jako nežádoucí součást našeho státu, od které mají ostatní tendenci separovat se, ačkoli by tomu mělo být právě naopak. Komplex těchto nežádoucích způsobů chování vede k narůstajícímu napětí ve společnosti, a tedy poměrně nepříjemnému společenskému klimatu.

2.6.3 Fenomén singles

Nejprve je namístě vymežit, co vlastně fenomén singles znamená. *Pojem singles označuje jedince, kteří nechtějí vstupovat do manželství, protože jim život o samotě v zásadě vyhovuje. Motivací je především větší možnost věnovat se kariéře, osobním zálibám, vstupovat do více sexuálních vztahů. Druhou stránkou tohoto životního stylu jsou pocity osamocení a izolace. Život mezi vrstevníky, kteří v manželství žijí, totiž na singles vytváří určitý tlak, aby do manželství vstoupili i oni.*⁵⁴ Dnes tuto skupinu tvoří relativně mladí lidé, ve věkovém rozmezí 25-40 let, kteří se rozhodli žít dlouhou dobu (a více méně dobrovolně) bez partnera za účelem rozvíjení jiných, než-li rodinných životních strategií.⁵⁵ Vzorce chování singles jdou ruku v ruce s reorganizací společnosti po roce 1989, která se samozřejmě dotkla i mezilidských vztahů. Skupina singles tak zrcadlí požadavky na maximální svobodu individua, a naopak na minimalizování možných limitujících závazků, které překáží v seberealizaci a představují pro ně jistou formu bariéry. Způsob života singles pochopitelně velkou měrou přispívá snižující se sňatečnosti, a konečně porodnosti v České republice. Obojí zmiňované je zkrátka příliš velkým závazkem, a je tedy sofistikovaně zvažováno. Také v tomto případě hrají velkou roli moderní sdělovací prostředky. Pro ilustraci můžeme využít například televizní

⁵³ ASOCIACE POSKYTOVATELŮ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB ČR. *Charta občanské společnosti: Pro důstojný život seniorů v České republice* [online]. [cit. 2014-02-07]. Dostupné na WWW: <<http://www.apsscr.cz/files/files/charta%20final.pdf>>.

⁵⁴ JANDOUREK, J. *Úvod do sociologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 23. ISBN 978-80-7367-644-5.

⁵⁵ Srov. TOMÁŠEK, M.; RADIMSKÁ, R. Singles – nový životní styl a jeho genderová specifika v České republice. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2003, roč. 4, č. 1-2, s. 10 [cit. 2014-02-08]. Dostupné na WWW: <http://www.genderonline.cz/uploads/b5e106bc7ca71c44210d955aaf039befa4ff170d_rocnik04-1-2-2003.pdf>. ISSN 1213-0028.

program, který je doslova přesycený hlavními hrdiny, jenž reprezentují život singles jako lákavé, zábavné dobrodružství a předávají tyto způsoby chování dalším – zejména z řad pubertálních jedinců, kteří se v nich často zhlížejí a považují je za své vzory (jedná se například o Teorii velkého třesku, Ally McBealovou, Přátele či Sex ve městě). Zmiňované televizní programy tedy pomáhají udržovat vědomí toho, že je to takto v pořádku a k životu postmoderního člověka to patří. Lze říci, že jsme svědky určité radikální sociální změny, související se škálou společenských změn po roce 1989.⁵⁶

2.6.4 Klesající váha institutu manželství

Lze konstatovat, že populárními se v poslední době stávají určité „mimosňatkové“ modely soužití, které můžeme hromadně nazvat jako nesezdaná soužití. *Na rozdíl od manželství, jehož počátek a konec jsou zakotveny v zákoně o rodině a jsou tedy jasně definovány, je vymezení nesezdaného soužití poměrně problematické. Nesezdané soužití muže a ženy bývá obecně i v odborné literatuře nazýváno faktickým soužitím, soužitím druha a družky, partnerským soužitím, faktickým manželstvím, manželstvím na zkoušku, konkubinátem. Český právní řád tento druh rodinného soužití jednotně nepojmenovává, nedefinuje, ani komplexně neupravuje.*⁵⁷ Podle Rabušice je nesezdané soužití výrazným znakem proměny populačního chování v západních zemích od konce šedesátých let. *Jedná se o formu soužití dvou jedinců opačného pohlaví, kteří žijí ve svazku podobném manželství, to je mají spolu intimní sexuální vztahy, společně bydlí a společně hospodaří, avšak nejsou oficiálně sezdáni.*⁵⁸ V postmoderní době je zmiňovaný model soužití populární zejména z toho důvodu, že podporuje individualismus, a tedy vědomí jedince, že je nezávislý, může se svobodně seberealizovat a nikomu se nezavazuje. Krebs odůvodňuje, že *zásadní příčinou takového rodinného chování je dovršení procesu oddělování sexuality od reprodukce, která se dříve striktně vymezovala ve vztahu*

⁵⁶ Srov. TOMÁŠEK, M. Singles a jejich vztahy; kvalitativní pohled na nesezdané a nekohabitující jednotlivce v České republice. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2006, č. 1, s. 81-82 [cit. 2014-02-07]. Dostupné na WWW: <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/1410f645b65a6fdda3b4a2beaf43bb8964b9bc80_584_107tomasek22.pdf>. ISSN 2336-128X.

⁵⁷ PALONCYOVÁ, J.; ŠTASTNÁ, A. Sňatek a rozchod jako dva možné způsoby ukončení nesezdaného soužití. *Demografie, revue pro výzkum populačního vývoje* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2012, č. 3, s. 215 [cit. 2014-02-03]. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/9300438BD7/\\$File/e-180312q3.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/9300438BD7/$File/e-180312q3.pdf)>. ISSN: 1805-2991.

⁵⁸ RABUŠIC, L. *Kde ty všechny děti jsou?: Porodnost v sociologické perspektivě*. 1. vyd. Praha: SLON, 2001, s. 193. ISBN 80-86429-01-6.

*k manželství a zákonnosti, ale dnes s nimi má společného jen málo.*⁵⁹ Bartošová dodává, že vznikají sítě přátelství, nekonvenční formy mileneckých a sexuálních vztahů a propojení obou. Alternativní formy vztahů v oblasti intimity a péče zdá se lépe vyhovují nárokům pracovního trhu – nutnosti vysoké mobility a časové flexibility. Zároveň poskytují potřebnou míru nezávislosti a nezávaznosti, umožňující skloubit biografii řízenou požadavky trhu a potřebu „významných druhých“.⁶⁰ Komplex takových změn v oblasti smýšlení jedinců o vstupu do svazku manželského, samozřejmě oslabuje váhu institutu manželství.

Mám kolem sebe plejádu mladých lidí, kteří v současné době nejsou se svými partnery sezdáni a netají se tím, že ani do budoucna nehodlají jejich současný postoj nijak měnit. Život na psí knížku s partnerem jim ve své podstatě vyhovuje a v případě nějakých námitek velmi často argumentují tím, že k tomu, aby byli s druhým člověkem nepotřebují žádný „stvrzující papír“, a to dokonce ani v případě, že by přivedli na svět potomka. Zdá se, že si chtějí nechat otevřená „zadní vrátka“ pro případ, že by manželství s partnerem nevyšlo podle jejich představ a došlo by na nepříjemnou situaci kolem rozvodového řízení – kterou si navíc partneři v řadě případů ještě vzájemně komplikují. Dnešní doba nesezdaná soužití plně toleruje a jedinci toho patřičně využívají.

⁵⁹ KREBS, V. et al. *Sociální politika. 5.*, přepracované a aktualizované vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 376. ISBN 978-80-7357-585-4.

⁶⁰ BARTOŠOVÁ, M. Věřící singles ve světle měnících se forem praktikování víry a individualizace ve sféře náboženství. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2006, roč. 7, č. 1, s. 16 [cit. 2014-02-03]. Dostupné na WWW: <http://www.genderonline.cz/uploads/4e611da2eacfc20f13e9609be3ae230f09252398_verici-singles.pdf>. ISSN: 1213-0028.

3. Prognózy demografického vývoje v České republice do roku 2100

V této kapitole nastíním budoucí demografický vývoj České republiky až do roku 2100. Český statistický úřad vydal v roce 2013, po čtyřech letech, nové prognózy, jež ukazují směr budoucího populačního vývoje a související změny. Prognózy jsou rozděleny do tří variant, tedy „nízká varianta“, jež počítá s nižšími čísly, než „střední varianta“, která má reflektovat nejvíce pravděpodobný vývoj. Poslední variantou je „vysoká varianta“, jež operuje naopak s vyššími čísly, než varianta střední.

3.1 Prognóza vývoje plodnosti

Do roku 2015 se očekává konstantní úroveň úhrnné plodnosti (s mírně rostoucím průměrným věkem matek) u všech tří variant, tj. 1,45 dítěte na jednu ženu, jako tomu bylo roku 2012. Společnými jmenovateli následného vývoje jsou: snižování úrovně plodnosti u žen do 28 let a nárůst plodnosti u starších žen, a to především nad 35 let věku. Podle projekce je do roku 2030 očekáván nárůst úrovně plodnosti na 1,50 dítěte na ženu ve střední variantě a na 1,52 dítěte na ženu ve variantě vysoké, přičemž nízká varianta je hodnotově konstantní a představuje scénář stabilizace stávající hodnoty (tj. 1,45 dítěte na ženu).⁶¹

Druhé projekční období (2031-2050) přináší další snížení plodnosti u nejmladší věkové skupiny, a naopak zvýšení dominance starších věkových skupin, co se úrovně plodnosti týká. Pokračují tedy již „zavedené“ trendy z předchozího projekčního období. Úhrnná plodnost se zvyšuje ve střední variantě na 1,56 dítěte na ženu, přičemž průměrný věk matek je 30,8 let. Ve vysoké variantě se počítá se zvýšením na hodnotu 1,61 dítěte na ženu a průměrný věk matek je 31,0 let. Ve zbývajícím, třetím projekčním období (2051-2100), je u všech variant hodnota úhrnné plodnosti zafixována na úrovni roku 2050, tedy 1,45 – nízká varianta, 1,56 – střední varianta a 1,61 – vysoká varianta.⁶²

⁶¹ Srov. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Projekce obyvatelstva České republiky (Projekce 2013)* [online]. Praha: ČSÚ, 2013, s. 1-2 [cit. 2014-02-15]. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061EE/\\$File/402013u.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061EE/$File/402013u.pdf)>.

⁶² Srov. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Projekce obyvatelstva České republiky (Projekce 2013)* [online]. Praha: ČSÚ, 2013, s. 2 [cit. 2014-02-12]. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061EE/\\$File/402013u.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061EE/$File/402013u.pdf)>.

Tab. 1: Prognóza vývoje plodnosti 2012-2100

Prognóza vývoje plodnosti 2012-2100						
<i>Varianty: nízká, střední, vysoká</i>						
Rok	Živě narození			Úhrnná plodnost		
	<i>nízká</i>	<i>střední</i>	<i>vysoká</i>	<i>nízká</i>	<i>střední</i>	<i>vysoká</i>
2012*	108 576	108 576	108 576	1,45	1,45	1,45
2020	90 372	92 911	94 912	1,45	1,47	1,48
2030	73 089	78 296	82 455	1,45	1,50	1,52
2040	77 842	85 423	91 220	1,45	1,53	1,57
2050	67 224	78 206	86 236	1,45	1,56	1,61
2060	57 398	69 171	78 308	1,45	1,56	1,61
2070	56 550	69 810	80 189	1,45	1,56	1,61
2080	51 543	66 880	78 798	1,45	1,56	1,61
2090	45 685	61 406	74 074	1,45	1,56	1,61
2100	43 781	60 276	73 756	1,45	1,56	1,61

*reálné údaje z roku 2012

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování.

Co se týká počtu živě narozených dětí, v roce 2012 jich přišlo na svět celkem 108 576. Do roku 2030 má podle střední varianty projekce dojít k postupnému poklesu na 78 296 dětí. Roku 2050 se má narodit 78 206 dětí, tj. o 90 dětí méně než v roce 2030. Bohužel bude i nadále docházet k postupnému poklesu počtu živě narozených dětí, o čemž svědčí rok 2100, který představuje hodnotou 60 276 živě narozených dětí téměř poloviční pokles oproti roku 2012.⁶³ Lze také předpokládat, že *dlouhodobé odkládání narození dětí u mnoha žen vyústí v dobrovolnou bezdětnost, a bezdětnost by se tak mohla stát jedním ze základních demografických problémů české společnosti.*⁶⁴

3.2 Prognóza vývoje úmrtnosti

Do roku 2100 se očekává postupný růst naděje dožití při narození v průběhu celého sledovaného období, a to ve všech variantách projekce, jak dokládá níže uvedená tabulka. Střední varianta projekce předpokládá posun naděje dožití při narození ze stávajících 75,0 let u mužů a 80,9 let u žen na 79,5 (muži) a 85,1 (ženy) let v roce 2030. Dále by se měla hodnota zvyšovat pomalejším tempem a v roce 2050 dosáhnout 83,0 let

⁶³ Srov. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Základní výsledky Projekce 2013, Varianta: nízká, střední, vysoká* [online]. Praha: ČSÚ, 2013 [cit. 2014-02-15]. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061F5/\\$File/40201301.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061F5/$File/40201301.pdf)>.

⁶⁴ KREBS, V. et al. *Sociální politika. 5.*, přepracované a aktualizované vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 394. ISBN 978-80-7357-585-4.

u mužů a 88,0 let u žen. Nízká varianta operuje se skromnějším růstem naděje dožití – v roce 2100 by měla dosáhnout hodnot 84,2 (muži) a 88,8 (ženy) let, zatímco ve vysoké variantě se počítá s vyšším růstem naděje dožití, a tedy 88,4 (muži) a 92,9 (ženy) let. Očekávaným fenoménem je zlepšení úmrtnosti u mužů ve věkové skupině 60+ a u žen zejména ve věkové skupině 80+, což samozřejmě přispěje změně naděje dožití při narození.⁶⁵

Počet zemřelých se podle střední varianty projekce sníží ze 108 189 (v roce 2012) na 106 391 zemřelých v roce 2100. Nízká varianta dokonce operuje s číslem 97 449, vysoká varianta zase předpokládá mírný nárůst počtu zemřelých, tj. 114 783. Obecně lze předpokládat, že počet zemřelých se do budoucna dočasně zvýší, ale následně začne klesat a dostane se až pod hodnotu, která byla dosažena v roce 2012 (tj. 108 189 zemřelých) a naděje dožití při narození se bude naopak prodlužovat.⁶⁶

Tab. 2: Prognóza vývoje úmrtnosti 2012-2100

Prognóza vývoje úmrtnosti 2012-2100									
<i>Varianty: nízká, střední, vysoká</i>									
Rok	Zemřelí			Naděje dožití					
	<i>nízká</i>	<i>střední</i>	<i>vysoká</i>	<i>muži</i>			<i>ženy</i>		
	<i>nízká</i>	<i>střední</i>	<i>vysoká</i>	<i>nízká</i>	<i>střední</i>	<i>vysoká</i>	<i>nízká</i>	<i>střední</i>	<i>vysoká</i>
2012*	108 189	108 189	108 189	75,0	75,0	75,0	80,9	80,9	80,9
2020	112 089	107 579	104 268	76,4	77,0	77,5	82,2	82,8	83,2
2030	120 494	112 916	107 429	78,2	79,5	80,6	83,8	85,1	86,1
2040	132 415	127 295	123 170	79,6	81,3	82,6	85,0	86,6	87,7
2050	129 645	127 428	125 190	81,1	83,0	84,6	86,2	88,0	89,3
2060	136 105	135 910	135 606	81,7	83,7	85,4	86,7	88,6	90,0
2070	135 302	140 797	145 152	82,3	84,4	86,1	87,2	89,2	90,7
2080	115 660	124 160	131 658	82,9	85,2	86,9	87,8	89,9	91,5
2090	99 867	108 401	116 066	83,6	85,9	87,7	88,3	90,5	92,2
2100	97 449	106 391	114 783	84,2	86,6	88,4	88,8	91,1	92,9

*reálné údaje z roku 2012

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování.

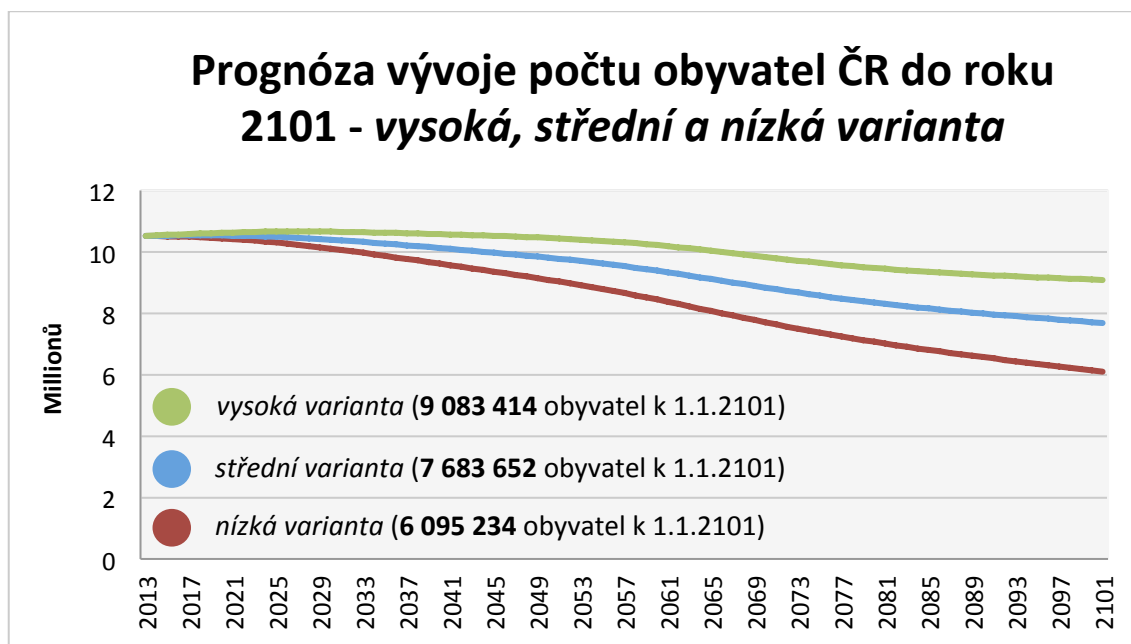
⁶⁵ Srov. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Projekce obyvatelstva České republiky (Projekce 2013)* [online]. Praha: ČSÚ, 2013, s. 2 [cit. 2014-02-15]. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061EE/\\$File/402013u.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061EE/$File/402013u.pdf)>.

⁶⁶ Srov. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Základní výsledky Projekce 2013, Varianta: nízká, střední, vysoká* [online]. Praha: ČSÚ, 2013 [cit. 2014-02-16]. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061F5/\\$File/40201301.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061F5/$File/40201301.pdf)>.

3.3 Prognóza vývoje počtu obyvatel

Podle prognózy by měl počet obyvatel v České republice začít v blízké budoucnosti klesat a v tomto trendu se nadále udržovat. Střední varianta projekce znázorňuje růst počtu obyvatel do roku 2018, kdy má dosáhnout hranice 10 536 316. Ve vysoké variantě je nositelem nejvyšší hodnoty rok 2027, kdy má v České republice žít 10 663 768 obyvatel, zatímco nízká varianta nepředpokládá žádný růst a představuje již od prvního roku projekce dlouhodobé snižování počtu obyvatelstva. K 1.1. 2101 predikuje nízká varianta 6 095 234, střední varianta 7 683 652 a vysoká varianta 9 083 414 obyvatel. Jde tedy o celkový pokles na 6,1-9,1 milionu (v závislosti na příslušné variantě) z původních 10 516 125 obyvatel (v roce 2013), přičemž nejvýraznější úbytky jsou předpokládány v letech 2050-2080.⁶⁷ Můžeme si dokonce všimnout varovných nadpisů na titulních stranách denního tisku – „*Rok 2100: zestárneme a bude nás 7,7 milionu*“⁶⁸ aj.

Graf 6: Prognóza vývoje počtu obyvatel ČR do roku 2101 – vysoká, střední a nízká varianta

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování.

⁶⁷ Srov. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Projekce obyvatelstva České republiky (Projekce 2013)* [online]. Praha: ČSÚ, 2013, s. 3-4 [cit. 2014-02-16]. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061EE/\\$File/402013u.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061EE/$File/402013u.pdf)>.

⁶⁸ VLKOVÁ, J. Česko se utká s nedostatkem dětí a nárůstem seniorů. *Mladá fronta DNES*, 2013, roč. 24, č. 170, s. A1. ISSN: 1210-1168.

Změny v počtu obyvatelstva se týkají všech vyspělých evropských zemí, včetně České republiky. Společným rysem evropských zemí je rostoucí míra ovlivňování počtu obyvatel migrací (tj. stěhování obyvatelstva), která však může způsobovat značné výkyvy v dlouhodobých trendech. Obecně je migrace navíc komplikovaná z hlediska její predikce. Byť je zřetelný postupný úbytek počtu obyvatelstva, nápadnější změny se dějí spíše v demografických strukturách.⁶⁹ *Základní premisou je migrační atraktivita ČR, je předpokládána imigrace ze zahraničí v objemu 20-40 tis. ročně v závislosti na variantě. Výsledné saldo zahraniční migrace, jakožto odraz očekávané imigrace a míry emigrace, se ve střední variantě pohybuje od 8,6 tis. do 17,7 tis. v horizontu projekce, ve vysoké od 18,6 tis. do 25,4 tis. V nízké variantě se saldo zahraniční migrace v prvních letech projekce projevuje v záporných číslech, do konce projekce pak vzroste na 10,4 tis. osob.*⁷⁰

3.4 Prognóza vývoje věkové struktury obyvatelstva

Na základě dosavadního populačního vývoje se lze domnívat, že Českou republiku v budoucnu čekají výrazné a nevyhnutelné změny ve věkové struktuře obyvatel, kde budou převládat senioři, jejichž podíl se má postupně zvyšovat, a to na úkor produktivní části populace. Vliv na zmiňované proměny bude mít nízká úroveň plodnosti, postupný přesun osob z početně silných válečných a poválečných ročníků nad věkovou hranici 65 let a pozitivní vývoj úmrtnosti starších osob. České obyvatelstvo s velkou pravděpodobností čeká intenzivní stárnutí a nástup vyšších věkových kategorií do jeho „čela“, jak níže predikuje koláž „stromů života“ z let 2013, 2050 a 2101.⁷¹ Na stárnutí obyvatelstva poukazuje také skutečnost zvyšování průměrného věku, který by se měl na základě střední varianty projekce posunout ze 41,3 let (v roce 2013) na 49,8 let v roce 2101. Do roku 2057 se může podle střední varianty projekce počet seniorů ve věkové kategorii 65+ zvýšit z 1,8 (v roce 2013) na 3,2 milionu. Následně by měl počet

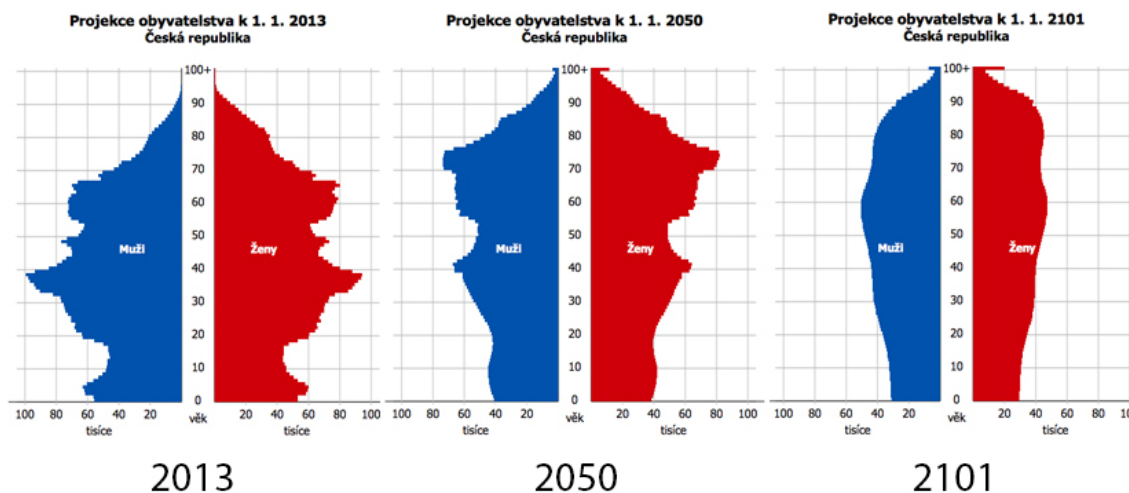
⁶⁹ Srov. BARTOŇOVÁ, D. Změny struktur a vývoj počtu obyvatelstva České republiky. In BURCIN, B.; RYCHTAŘÍKOVÁ, J. et al. *Demografická situace České republiky: Proměny a kontexty 1993-2008*. 1. vyd. Praha: SLON, 2010, s. 129. ISBN 978-80-7419-024-7.

⁷⁰ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Projekce obyvatelstva České republiky (Projekce 2013)* [online]. Praha: ČSÚ, 2013, s. 3 [cit. 2014-02-17]. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061EE/\\$File/402013u.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061EE/$File/402013u.pdf)>.

⁷¹ Srov. MAŠKOVÁ, M. Problémy s demografickým stárnutím. In KALIBOVÁ, K. et al. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. přepracované vydání. Praha: SLON, 2009, s. 222. ISBN 978-80-7419-012-4.

příslušníků této věkové kategorie klesat a na konci sledovaného období dosáhnout hodnoty 2,5 milionu, jež stále, s dostatečným náskokem, „předbíhá“ tu stávající.⁷²

Graf 7: Projekce obyvatelstva České republiky k 1.1. 2013, 1.1. 2050 a 1.1. 2101

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování.

Významnější změny nastanou u věkové skupiny 15-64letých. Počet obyvatel v produktivním věku pravděpodobně dosáhl svého maxima v roce 2009 (7,43 mil. k 1.1.). V dalším období lze očekávat celkový klesající trend, i když v určitých obdobích (dvacátá a šedesátá léta) půjde spíše o stagnaci. Nejrychlejší pokles nastane do roku 2020 (na 6,69-6,82 mil. k 1.1.), kdy budou tuto věkovou kategorii opouštět silné ročníky narozených koncem 40. let a v první polovině 50. let minulého století a naopak vstupovat do ní budou děti z populačně slabých ročníků, narozené na přelomu 20. a 21. století. Další intenzivnější redukce počtu osob v produktivním věku začne na konci třicátých let tohoto století, a to v souvislosti s přechodem osob z početně silných ročníků 70. let minulého století, a dále z ještě relativně početných ročníků let osmdesátých, přes hranici 65 let. Počet osob ve věku 15-64 let se tak podle střední varianty mezi roky 2040 a 2060 sníží z šesti na pět milionů, po krátké stagnaci až na 4,25 mil. v horizontu projekce. Podíl osob v produktivním věku klesne ze současných 70 % na 55 % koncem století.⁷³

⁷² Srov. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Projekce obyvatelstva České republiky (Projekce 2013)* [online]. Praha: ČSÚ, 2013, s. 5-6 [cit. 2014-02-18]. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061EE/\\$File/402013u.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061EE/$File/402013u.pdf)>.

⁷³ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Projekce obyvatelstva České republiky (Projekce 2013)* [online]. Praha: ČSÚ, 2013, s. 5 [cit. 2014-02-18]. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061EE/\\$File/402013u.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061EE/$File/402013u.pdf)>.

S odkazem na změny ve struktuře obyvatelstva, jež jsou závažným problémem v postmoderních vyspělých zemích, se nabízí často diskutovaná otázka sociálního statusu stáří. Nerespektování seniorů a podhodnocování jejich sociálního statusu, může vést k různým formám diskriminace – jednou z těch častých je například ageismus, tedy diskriminace z důvodu věku, jež je uplatňována zejména v nábořech na pracovní pozice. Řada lidí ve věku 50+ dnes se značným neúspěchem a narůstající frustrací hledá práci, přičemž ze strany zaměstnavatelů na tuto věkovou kategorii v mnohých případech nejsou brány ohledy. Ageismus je potenciální překážkou sociální inkluze starších lidí a potažmo elementem, který snižuje sociální soudržnost ve společnosti.⁷⁴ Nicméně, společnost se vlivem dlouhodobého stárnutí obyvatelstva pravděpodobně dočká zcela nového a doposud nepříliš komentovaného fenoménu, který bude stručně popsán v následující podkapitole, tj. růst atraktivity věkové skupiny 50+ na trhu práce.

3.4.1 Růst atraktivity věkové skupiny 50+ na trhu práce

Věková kategorie 50+ má na dnešním trhu práce značné potíže při hledání zaměstnání, jak již bylo ostatně nastíněno. Ještě v roce 1970 bylo její zastoupení v ekonomicky aktivním věku velmi nízké, což nepředstavovalo významnější hrozbu z hlediska zaměstnávání jedinců v této kohortě. Z dnešního pohledu se zastoupení ekonomicky aktivní kategorie 50+ ve společenské struktuře značně rozrůstá. Z výše uvedené koláže „stromů života“ je patrné, že v roce 2013 představuje kohorta 55-65 let početně silnou věkovou kategorii a v budoucnu je očekáváno posilování tohoto trendu. Klíčovým faktorem je ovšem skutečnost, že v současné době dosahují početně silné ročníky, narozené právě v roce 1970, tedy tzv. „Husákovy děti“, vrcholu ekonomické aktivity a posouvají se směrem k vrcholu stromu života, do starších kategorií. Z řady důvodů doposud dostávají „Husákovy děti“ ze strany zaměstnavatelů přednost před staršími jedinci, což se ovšem do budoucna, s jejich přibývajícím věkem, pravděpodobně změní. Z hlediska projekce ČSÚ lze tedy předpokládat, že momentálně silná konkurence jedinců ve věku 30-40 let vymizí a trhu práce bude pravděpodobně dominovat právě skupina 50+. Nejen, že pro zaměstnavatele by měl být daleko přirozenější nábor této věkové kategorie na nejrůznější pracovní pozice, ale i spotřební trh by mohl být

⁷⁴ Srov. MAŠKOVÁ, M. Problémy s demografickým stárnutím. In KALIBOVÁ, K. et al. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. přepracované vydání. Praha: SLON, 2009, s. 225. ISBN 978-80-7419-012-4.

významně ovlivněn jejími požadavky ve smyslu růstu objemu výrobků a služeb pro seniory.⁷⁵

3.5 Co do budoucna chystá nová vláda

Politickým stranám je z řad odborníků často vyčítáno, že nevěnují dostatek pozornosti rodinné politice a místo toho veškerou intervenční energii vynakládají na reformu důchodového systému. Současně úřadující ministryně práce a sociálních věcí, Michaela Marksová-Tominová, se nechala slyšet, že spolu s příchodem nové vlády bude sestavena odborná komise, věnující se záležitostem rodinné politiky, která vypracuje návrh na dlouhodobé efektivní řešení podpory rodin s dětmi v Česku. Marksová taktéž hodlá prosadit porodné na druhé dítě, které se má týkat pouze ekonomicky méně zabezpečených rodin (s příjmy do 23 tisíc korun, včetně všech dávek).⁷⁶ Zmínku o založení odborné komise, včetně záměrů v oblasti důchodového systému, ostatně nová vláda zanesla i do jejího čerstvého programového prohlášení: „*Vláda připraví novelu zákona o důchodovém pojištění týkající se úpravy podmínek pro zvyšování důchodů do roku 2015. Vláda ukončí platnost pravidla snížené valorizace důchodů a zajistí, že důchody budou od ledna 2015 opět zvyšovány o 100 % nárůstu spotřebitelských cen a o jednu třetinu nárůstu reálné mzdy. Ustaví odborné komise jak k ukončení II. pilíře a návrhům změn důchodového systému, tak k návrhu dlouhodobého a systémového řešení rodinné politiky v České republice.*“⁷⁷ V programovém prohlášení vlády lze najít také určitý příslib aktivit v oblasti rodinné politiky, jenž není ovšem nijak výrazně rozvinutý: „*Bude usilovat o sladování pracovního, soukromého a rodinného života, včetně zajištění dostatečných kapacit předškolních zařízení a podpory flexibilních a stabilních forem práce.*“⁷⁸

Zajímavý je, v porovnání s tezí Marksové, názor renomovaného sociologa Víška, který hodnotí porodné jako sympatickou dávku, která ovšem dlouhodobě neovlivňuje plození dětí. S tímto názorem se ztotožňuji, neboť se rovněž nedomnívám, že jednorázově vyplacená dávka by byla v rozhodování o mateřství tak zásadní, jako jsou

⁷⁵ Srov. KACZOR, P. *Trh práce, pracovní migrace a politika zaměstnanosti ČR po roce 2011*. 1. vyd. Praha: Oeconomica, 2013, s. 32-34. ISBN 978-80-245-1930-2.

⁷⁶ Srov. MARKSOVÁ, M. Vláda rodinám zvýší slevu na dani a zřídí více školek. *Mladá fronta DNES*, 2014, roč. 25, č. 40, s. D2. ISSN: 1210-1168.

⁷⁷ VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. *Programové prohlášení vlády České republiky* [online]. Praha: Vláda ČR, 2014, s. 6 [cit. 2014-02-21]. Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/programove_prohlaseni_unor_2014.pdf>.

⁷⁸ Tamtéž, s. 14.

dávky opakované (měsíční) – především rodičovský příspěvek. Další, možná trochu kontroverzní, je Víškův názor v tom smyslu, že stát chrání především chudé rodiny. To je samozřejmě v obecném souladu s filozofií sociální politiky – chránit chudé. Přesto nelze zcela odmítnout Víškovo tvrzení, že sociální situace řady středně příjmových rodin, které nejsou dávkami tolik podporovány, se reálně velmi blíží rodinám, které se příjmově pohybují kolem životního minima a stát jejich příjmy vylepšuje dávkami pomoci v hmotné nouzi. Ve svém důsledku to může vést k demotivaci v ekonomické aktivitě těchto rodin, protože pohodlný příjem z dávek je bezesporu jednodušší cestou, než vlastní výdělečná činnost. Jednou z možností, jak takovou situaci řešit, jsou daňové úlevy (např. za jazykové kurzy, volný čas dětí atd.) pro rodiny s dětmi, které by se týkaly rodičů, jenž v kombinaci s vlastní ekonomickou aktivitou pečují o děti a investují do nich nemalé finance, které jim ovšem stát ve stávajících podmínkách nijak nekompenzuje. Pomoc v hmotné nouzi od státu naopak dostávají jedinci, u nichž lze v nejednom z případů pochybovat, že pracují a investují finance do svých dětí. Víšek považuje za vzor například Francii nebo Ameriku, kde je více dětí spojeno s lepším sociálním statutem, což se samozřejmě promítá na tamní úrovni porodnosti. V České republice je tomu právě naopak, vícečlenná rodina může před očima české veřejnosti působit spíše pošetile.⁷⁹

Nové politické strany se shodují na zvýšení slevy na dítě, zatím však nehovořily o konkrétní částce a celá záležitost je ve fázi vyjednávání. Místopředseda strany KDU-ČSL, Bartošek, prohlásil, že zvýšení slevy na dítě bude záviset na ekonomických možnostech státu. Místopředsedkyně sociálního výboru Sněmovny, Maxová (strana ANO 2011), vnímá zvýšení slevy na dítě jako rozumnou intervenci. Dále zmiňuje, že strana ANO 2011 se zasadí o vznik miniškolek, podnikových školek či dětských skupin s dodržením vzdělávacího programu a odbornosti učitele, včetně motivace zaměstnavatelů k částečným úvazkům a sdíleným pracovním místům pro rodiče malých dětí a chce také nabídnout slevu na sociálním pojištění po dobu 6-12 měsíců. Podle programového prohlášení hodlá vláda využít evropské fondy, ze kterých půjdou finance

⁷⁹ Srov. VÍŠEK, P. Stát chrání jen chudé rodiny, ty ostatní ignoruje. *Mladá fronta DNES*, 2014, roč. 25, č. 40, s. D3. ISSN: 1210-1168.

rovnou na účty obcí, kde se mají navýšit kapacity škol mateřských a základních. Další daňové úlevy však politici zatím nechystají a jsou k nim spíše skeptičtí.⁸⁰

Ministryně Marksová nedávno prohlásila (březen 2014), že podporu rodin s dětmi považuje za jednu z prioritních záležitostí, kterou hodlá ve své funkci prosazovat. Stejně jako řada ostatních jedinců věřím, že veškeré chystané zásahy do systému rodinné politiky nezůstanou jenom u symbolického „snažení se“, ale dostane se na konkrétní, systematické konání. Jedině tak se můžeme dočkat sklízení „šťavnatého ovoce“, tj. kýžených výsledků a zlepšení demografické situace České republiky. Jak sama ministryně zmiňuje, intervence ve formě flexibilnějších pracovních úvazků, pomoci s návratem do zaměstnání po mateřské a rodičovské dovolené a jim podobné, patří mezi běžné standardy v západní Evropě a hlavně ve Skandinávii, kde bylo již dávno pochopeno, že děti jsou budoucností státu, potažmo základem prosperity společnosti. Mezi plánované intervence úřadu Marksové patří například:

- zvyšování počtu míst v mateřských školách, které by měly zůstat páteřními zařízeními předškolní péče,
- podpora dětských jeslí, které pomohou kombinovat zaměstnání s péčí o děti,
- podpora dětských skupin, které mohou pomoci rodičům vrátit se dříve do práce nebo s ní neztratit kontakt,
- podpora zkrácených pracovních úvazků, které se v ČR téměř nevyužívají.⁸¹

Domnívám se, že česká politika přínos dětí pro stát, na rozdíl od výše zmiňovaných zemí, dlouhodobě podceňuje. Dovedeme se doslova rozplývat nad novorozenými dětmi, jelikož jsou roztomilé, spontánní, rychle se učí novým dovednostem a je učiněným zázrakem přírody, že ženy mají tu schopnost přivést na svět někoho tak okouzujícího, jako je novorozeně, které se stává čestnou součástí rodiny. A právě rodina by měla být, jak kdysi řekl Jan Pohrobek, základem státu. V kontrastu s tímto zamyšlením je poněkud smutné, že se takových okouzujících dětí rodí stále menší počty. Nedovolím si nevzpomenout na krásnou knihu *Návrat ke Stromu života*, kterou napsal autor Marek Orko Vácha, jenž komentoval přivedení potomka na svět těmito slovy: „*To, že se*

⁸⁰ Srov. BARTOŠEK, J.; MAXOVÁ, R.; VLKOVÁ, J. Vláda rodinám zvýší slevu na dani a zřídí více školek. *Mladá fronta DNES*, 2014, roč. 25, č. 40, s. D2. ISSN: 1210-1168.

⁸¹ Srov. MARKSOVÁ, M. Slovo ministryně. *Práce a sociální politika – měsíčník Ministerstva práce a sociálních věcí ČR*, 2014, roč. 11, č. 3, s. 1. ISSN: 0049-0962.

*seskládají atomy dvou těl a vznikne bytost, která jednou bude mnohem citlivější nebo moudřejší než my, by nás mělo naplnit pocitem závratí nekonečna. To, že se jednou setkal muž se ženou a vznikli jsme, je zázrak podobný narození Ježíše Krista.*⁸²

S uvedenou citací se hrdě ztotožňuji. Jsem si vědom toho, že děti jsou naší nadějí v mnohých směrech – tj. ve směru zachování převažujícího poměru ekonomicky aktivních vůči ekonomicky neaktivním, redukování stárnutí věkové struktury obyvatelstva, a v neposlední řadě zajištění toho, že Česká republika pozvolna nevymře. Napadá mne příměr, že každé nově narozené dítě je vlastně takovým naším „spasitelem“. Pomineme-li přínosy dětí v oblasti reparace demografických rizik, jsou také naším odkazem, radostí, někým, kdo tu po nás zůstane, až se náš čas „naplní“.

⁸² VÁCHA, M. *Návrat ke Stromu života: evoluce a křesťanství*. 1. vyd. Brno: Cesta, 2005, s. 161. ISBN 80-7295-080-0.

4. Návrhy ovlivňování demografického vývoje České republiky

Poslední kapitola obsahuje shrnutí možností ovlivňování demografického vývoje České republiky žádoucím směrem, které vnímám jako stěžejní.

4.1 Motivační přístup k rodinám s dětmi ze strany vlády

Česká republika prošla za posledních pětadvacet let díky roztržičnosti politických názorů značně nestabilním vývojem rodinné politiky. Takový vývoj se pochopitelně negativně odrazil v úrovni plodnosti. Přestože v první polovině devadesátých let plodnost prudce klesala, a to až pod úroveň prosté reprodukce, nebyla rodinné politice věnována ze strany vlády příslušná pozornost. Situace se zlepšila spolu s nástupem sociální demokracie (1998), jež se podílela na rozvoji opatření pro podporu rodin s dětmi. V letech 2001-2006 vláda prosazovala řadu takových opatření, například důležitou Národní koncepci rodinné politiky ČR (2005), která, mj., uznává odpovědnost státu za podmínky, které rodinám s dětmi v České republice vytváří. Zájem o rozvoj rodinné politiky byl oslaben s návratem pravice (2006), která toho času redukovala výdaje ze státního rozpočtu, což se dotklo také dávek pro rodiny s dětmi, tj. přídavků na děti, porodného a rodičovského příspěvku. Omezování podpory rodin s dětmi pokračovalo také v období po pádu vlády (2009). Současná politika plná konfliktů a skandálů jde ruku v ruce se vzrůstající nedůvěrou občanů ve vládu a vyhroceným společenským klimatem. Česká republika navíc prošla dalším pádem vlády a její náhradou za vládu úřednickou (2013), které ovšem byla vyslovena nedůvěra, což vyvolalo předčasné volby a nedávný nástup nové vlády (2014), které byla v únoru vyslovena důvěra. Zmiňovaná nestabilita, nejistota, neustálé legislativní změny a ekonomická situace státu podporují dezorientaci mladých lidí, a tedy potenciálních rodičů, kteří se pak složitě rozhodují v otázkách založení rodiny. V mnohých případech pak rodinu raději nezaloží, jelikož se obávají o budoucnost nejen svojí, ale i jejich potenciálních potomků. Finanční podpora ze strany státu je v době nepříznivé ekonomické situace pro potenciální rodiče velmi důležitá. Nelze pochybovat o tom, že stát může na základě prosazovaných opatření nepřímo působit na rozhodování mladých

lidí v reprodukčních otázkách, čehož by měl patřičně využít.⁸³ *Vytváření stabilního prorodinného prostředí by mělo být hlavním cílem rodinné politiky, neboť jak se ukazuje v ostatních evropských státech, dlouhodobější a systematická pozornost státu věnovaná rodinám s dětmi může pozitivně ovlivnit vývoj úrovně plodnosti.*⁸⁴

Demografka Rychtaříková zmiňuje, že stát sice permanentně řeší reformu penzijního systému, ale fatálním úbytkem dětí (zejména v budoucnu, jak dokládají prognózy) se dlouhodobě nezabývá. Pozornost je tedy věnována spíše důsledku, než-li příčině, jež stárnutí a vymírání populace způsobuje, což je v určitém slova smyslu kontraproduktivní. Nejvíce jsou ohroženy právě rodiny, a to zejména neúplné rodiny a rodiny s více dětmi. Dle střední varianty prognózy vývoje plodnosti se do roku 2100 propadne počet narozených dětí na 60 tisíc ročně. V roce 2012 se narodilo zhruba 109 tisíc dětí, přičemž normální hodnotou pro Česko je 130 tisíc. Jde tedy o markantní pokles, což by mělo mít pro vládu silnou motivační hodnotu, aby se vedle důchodové reformy začala více věnovat také rodinné politice. Politici nejsou v současné době vstřícní především ke kombinaci rodičovství a zaměstnání – stát argumentuje na absenci dostatečného počtu předškolních zařízení tím, že dětí bude ubývat, a tak to není prioritní záležitost. Česká republika navíc zvolila cestu dlouhých, málo placených mateřských a rodičovských dovolených.⁸⁵ S nástupem nové vlády však svítla určitá naděje, že se stát rodinné politice začne věnovat ve vyšší míře, než tomu bylo doposud. Na základě předchozích zkušeností však není namístě „chválit dne před večerem“. Osobně se domnívám, že bude velmi složité změnit původní vzorce chování vlády v oblasti rodinné politiky a důchodového systému – rád bych však byl špatným prorokem.

Z výše uvedeného vyplývá, že je nutná určitá stabilizace vlády a zlepšení vládního, potažmo společenského klimatu, které povede k opětovnému zvýšení důvěry občanů v nadějnou budoucnost. Je důležité, aby politické strany dosáhly konsensu v záležitostech rodinné politiky, začaly ji aktivně řešit a podporovat. Doposud se jejich intervence projevovala spíše kladením důrazu na penzijní systém, jehož potřeba reformy

⁸³ Srov. KOCOURKOVÁ, J. Rodinná politika a její pronatalitní význam. In BURCIN, B.; RYCHTAŘÍKOVÁ, J. et al. *Demografická situace České republiky: Proměny a kontexty 1993-2008*. 1. vyd. Praha: SLON, 2010, s. 178-180. ISBN 978-80-7419-024-7.

⁸⁴ KOCOURKOVÁ, J. Rodinná politika a její pronatalitní význam. In BURCIN, B.; RYCHTAŘÍKOVÁ, J. et al. *Demografická situace České republiky: Proměny a kontexty 1993-2008*. 1. vyd. Praha: SLON, 2010, s. 179. ISBN 978-80-7419-024-7.

⁸⁵ Srov. RYCHTAŘÍKOVÁ, J. Řeší se reforma penzí, ale úbytkem dětí se nikdo nezabývá. *Mladá fronta DNES*, 2013, roč. 24, č. 170, s. A8. ISSN: 1210-1168.

je následkem dlouhodobě nízké porodnosti v České republice. Jako důležitý, vstřícný krok ze strany vlády se jeví ten, aby potenciálním, ale i stávajícím rodičům poskytli více příležitostí kombinace péče o potomky a kariéry. Fakt, že se rodí a bude rodit stále méně dětí je již dávno prokázáný nejrůznějšími výzkumy a studii, stejně jako výše uvedenými prognózami ČSÚ, které nezaznamenávají vývoj pozitivním směrem, ba naopak. *K vytvoření prorodinného klimatu ve společnosti samotná koncepce rodinné politiky nestačí. Pro budoucí reprodukční chování obyvatelstva je klíčový vývoj rámcových podmínek ve společnosti, tj. míra chudoby a nezaměstnanosti, rozvoj bytové politiky, atd.*⁸⁶

4.2 Regulace imigrace cizinců ze zahraničí

Imigrace cizinců do České republiky je často interpretována ve spojitosti s důsledky demografického stárnutí. Má totiž potenciál tlumit (či dokonce zastavit) postup stárnutí, a tedy jeho sociálně-ekonomické dopady. Imigrace sice může zmírňovat populační úbytky, ale proces stárnutí, jako takový, nezastaví. Uplatňuje se spíše v souvislosti s úbytkem pracovních sil. Cizinci přicházejí do České republiky vesměs za prací a vylepšují poměr ekonomicky aktivních jedinců k těm v neproduktivním věku.⁸⁷

Prvním mezníkem v oblasti zahraničních migrací byl pro Českou republiku pád komunismu (1989), dalším pak její vstup do Evropské unie (2004) a později také zapojení do Schengenského prostoru (2008). Zahraniční migrace je významně ovlivněna legislativními podmínkami, jež se týkají pobytu cizinců, což potvrzuje fakt, že citelnější výkyvy v počtech migrantů jsou zaznamenány právě v letech, kdy došlo ke změně právních norem týkajících se zahraniční migrace a pobytu cizinců.⁸⁸

Pozoruhodným dokumentem v souvislosti s přílivem cizinců do ČR je vládou každoročně vypracovávaná Koncepce integrace cizinců, která navrhuje konkrétní kroky pro podporu integrace cizinců v ČR. V aktuální Koncepci z roku 2013 je uvedeno, že *v průběhu roku 2011 i v dosavadním vývoji roku 2012 byl v celkovém počtu cizinců*

⁸⁶ KOCOURKOVÁ, J. Proč a jaká rodinná politika v ČR: postoje české veřejnosti k pronatalitním opatřením. In RABUŠIC, L.; KOCOURKOVÁ, J. et al. *Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 2006, s. 157. ISBN 80-86561-93-3.

⁸⁷ Srov. MAŠKOVÁ, M. Problémy s demografickým stárnutím. In KALIBOVÁ, K. et al. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. přepracované vydání. Praha: SLON, 2009, s. 224-225. ISBN 978-80-7419-012-4.

⁸⁸ Srov. BARTOŇOVÁ, D. Migrace a cizinci v České republice. In BURCIN, B.; RYCHTAŘÍKOVÁ, J. et al. *Demografická situace České republiky: Proměny a kontexty 1993-2008*. 1. vyd. Praha: SLON, 2010, s. 85-86. ISBN 978-80-7419-024-7.

legálně pobývajících na území České republiky již patrný trend opětovného mírného růstu, který v období 2008-2010 dočasně přerušila ekonomická krize. Uvedený mírný nárůst je nicméně projevem zvyšujícího se počtu občanů Evropské unie s evidovaným pobytem v ČR. V počtu cizinců ze třetích zemí, kteří jsou cílovou skupinou politiky integrace cizinců, se tento trend zatím neprojevil a jejich počet meziročně nadále klesá.⁸⁹ Primárními body koncepce jsou: znalost českého jazyka cizinců, ekonomická a sociální soběstačnost cizinců, orientace cizinců ve společnosti – jejich informovanost, bezkonfliktní vztahy cizinců a majoritní společnosti, prohlubování odborných kompetencí cizinců aj.⁹⁰

Vhodná regulace imigrace cizinců (např. legislativními úpravami, pracovními podmínkami, zlepšením ekonomické situace státu atd.) napomáhá zpomalení postupného poklesu počtu obyvatel a posiluje pracovní síly. Je tedy namístě této možnosti, v kombinaci s těmi ostatními, patřičně využít. Samozřejmě by však bylo kontraproduktivní uchopit závažnost demografických rizik jednostranně a spoléhat pouze na imigraci cizinců do České republiky v očekávání, že zachrání postupně klesající počet jejich „domorodých“ občanů. *Propočty na příkladu několika vyspělých zemí i EU jako celku ukazují, že v dlouhodobé perspektivě by muselo jít o značné, téměř nepředstavitelné, počty imigrantů, kteří by museli přijít v případě, že bychom chtěli zachovat současné poměry mezi aktivními a závislými osobami.*⁹¹

4.3 Hledání pevného základu ve vztazích

„Milujte se a množte se“ – to je fráze, jež zazněla v desítky let starém, křesťanském animovaném filmu Stvoření světa (1957) a od té doby doslova zlidověla. Vzpomněl jsem si na ni právě v souvislosti s hledáním pevného základu ve vztazích, jelikož v postmoderní společnosti už se málokdo tímto „vzorcem chování“ řídí. Najít a udržet perspektivní vztah se dnes zdá být poměrně náročnou disciplínou. Domnívám se, že pravá láska, potažmo ochota vstupovat do sňatků a reprodukovat populaci je to, co

⁸⁹ VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. *Usnesení vlády ČR ze dne 16.1.2013 k Postupu při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců – Společné soužití v roce 2013* [online]. Praha: Vláda ČR, 2013, s. 5 [cit. 2014-02-23]. Dostupné na WWW: <<http://www.mvcr.cz/soubor/postup-realizace-koncepce-integrace-cizincu-na-2013-usn-vlady-pdf.aspx>>.

⁹⁰ Srov., tamtéž.

⁹¹ MAŠKOVÁ, M. Problémy s demografickým stárnutím. In KALIBOVÁ, K. et al. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. přepracované vydání. Praha: SLON, 2009, s. 224-225. ISBN 978-80-7419-012-4.

dnešním potenciálním rodičům ve velké míře schází. Milovat se a množit se je přitom určitým „receptem“ na zvýšení porodnosti (nejen) v České republice.

Začíná to vlastně již u samotného přátelství, které postupně ztrácí svoji původní hodnotu. Otázkou je, jak stabilní a opravdová může být láska v postmoderní společnosti, když se tříští základní „stavební kámen“ všech vztahů, tedy pravé přátelství. Machula v nedávném rozhovoru trefně glosuje, že kdysi slovo přítel znamenalo totéž, co věrný kamarád, na kterého se člověk mohl opravdu spolehnout a který za něj „dýchal“. Později si přítele začala společnost vykládat jako někoho, s kým lidé žijí v partnerském vztahu, ale nejsou s ním sezdáni. Fráze: „mám nového přítele“ tedy již neznamovala „mám dalšího věrného kamaráda“, ale „mám nového životního partnera, se kterým teď budu nějakou dobu žít...a čas ukáže co dál“. Dnes je přítel jednoduše ten, koho si internetová generace přidá na Facebooku⁹² mezi své „přátele“, kterých jsou, v nejednom případě, tisíce. To je samozřejmě obrovská proměna významu tohoto slova.⁹³ Ke změnám došlo i v pojetí lásky, která se v průběhu historie taktéž významově transformovala. *Láska se v naší kultuře plně emancipovala jako autonomní instituce už v romantickém devatenáctém století (ponecháme-li stranou středověk, kdy to byl asi přece jen spíše luxus pro elitu), sex za ní následuje počínaje sedmdesátými lety dvacátého století. Lidé mají s druhým pohlavím nejrůzněji kulturně vzorované druhy poměrů, a tato skutečnost je sociálně tak významná, že sociologie ji nemůže trvale přehlížet.*⁹⁴ Dnes jsou populární nezávazná soužití dvou lidí, kdy se může jeden či oba partneři kdykoli rozhodnout, že chtějí být svobodní a nebudou se nadále tomu druhému jakkoli zavazovat. V takových vztazích se pochopitelně uvažuje o reprodukci v minimální míře. Dalším fenoménem jsou například tzv. „přátelství s výhodami“, kdy se do přátelských vztahů komponují pozitivky v podobě sexu a jiné „nadstavby“ přátelského vztahu – samozřejmě také bez jakýchkoli závazků. A podobných vztahů mezi dvěma jedinci můžeme v postmoderní společnosti najít mnoho. To odkazuje na výše zmiňované nejrůznější druhy poměrů, které přinesla vyvíjející se společnost. V takové roztržitosti vztahů je poměrně komplikované hledat nějaký pevný základ soužití dvou lidí, podložený láskou a upřímnou touhou mít potomky.

⁹² informace k Facebooku: *Internetová sociální síť, založena v roce 2004, Markem Zuckerbergem.*

⁹³ Srov. MACHULA, T. Slovo přítel dnes ztrácí svoji hodnotu. *Journal: časopis Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích*, 2014, č. 3, s. 14. ISSN: 2336-2170.

⁹⁴ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 1. vyd. Praha: SLON, 2006, s. 133-134. ISBN 80-86429-58-X.

Kromě výše zmiňované pravé lásky a k ní vztažené touhy plodit potomky, považují za podstatné opětovně zmínit nepostradatelnost vhodné kooperace státu, jenž nepochybně působí na rozhodování mladých lidí v otázkách zakládání rodiny a jehož *koncepte musí zajišťovat maximální stabilitu, se záměry dalšího pozitivního rozvíjení a jen zcela výjimečně s nějakým omezením. Musí být spojena i s psychologickým působením, aby ti mladí, kteří chtějí děti, je mohli mít počtem i úrovní péče podle svých životních plánů – a aby ti, kteří je mít nechtějí, nebyli žádným způsobem nuceni nebo nějakým nátlakem motivováni je mít. Lidé mohou ve svém životním způsobu a zvyklostech reagovat na měnící se vnější společenské podmínky (např. výrazné změny spotřeby, cen aj.), ale ty rodiny, které se rozhodly mít v konkrétních společenských podmínkách děti, pečovat o ně a vychovávat je se všemi z toho vyplývajícími následky, se nemohou děti „zbavit“.*⁹⁵

⁹⁵ KUČERA, M. Pronatalitní populační politika už nestačí – nutností se stala komplexní rodinná politika. *Demografie, revue pro výzkum populačního vývoje* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2009, č. 4, s. 276 [cit. 2014-02-17]. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/1000344D48/\\$File/demografie_4_2009.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/1000344D48/$File/demografie_4_2009.pdf)>. ISSN 1805-2991.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se věnoval tématu *Demografické změny v ČR jako sociální riziko* a kladl si za cíl poukázat na důležité demografické změny a trendy v České republice, nastínit sociální rizika vyplývající z vývoje demografických ukazatelů a navrhnout určitá opatření vedoucí ke zmírnění negativních důsledků demografického vývoje České republiky.

Domnívám se, že cíl se podařilo splnit v plném rozsahu. Závěrečná práce dokládá důležité demografické změny, jež se formovaly zejména po sametové revoluci (1989), kdy se vlivem změny totalitárního státního zřízení na demokratické začala měnit hodnotová orientace českých obyvatel, jenž neváhali pod záštitou lákavých, „revolučních příležitostí“ hromadně vstupovat do nově otevřené brány seberealizace. Možnosti svobodného světonázoru, cestování po světě, vzdělávání se na univerzitách a příležitosti kariérního růstu či podnikání v různých oblastech, začaly pozvolna saturovat dosud vytěšňované potřeby jednotlivců, zároveň však přispívat negativnímu demografickému vývoji a rozkvětu sociálních rizik. Za výraznými proměnami smýšlení české společnosti a nežádoucími fenomény, jako je klesající úroveň plodnosti, zvyšující se průměrný věk matek, rostoucí počet nesezdaných soužití (tzv. „soužití na psí knížku“), zvyšující se rozvodovost aj., stojí velkou měrou právě porevoluční individualizace. Dlužno dodat, že na procesu postupující individualizace se shoduje většina odborníků. Nevyvratitelným je fakt, že v postmoderní společnosti touží být každý jedinec autonomní, a tedy vyvázaný z jakékoli závislosti na ostatních, chce mít plně pod kontrolou nejen svoje tělo, ale i volný čas a v neposlední řadě svůj vlastní život.⁹⁶ Individualizace s sebou přinesla řadu výhod a podpořila svobodné konání jedinců. Lidé však mají často tendenci myslet pouze na „světské slasti“, vztahující se k nepřeberným možnostem postmoderní doby. Namísto je však zamyslet se také nad „strastmi“, tj. konsekvencemi, které postmoderní doba přinesla. Závěrečná práce (nejen) v rámci tohoto zamyšlení nabízí přehled sociálních rizik, která vplynula z postupného vývoje demografických ukazatelů. Mezi taková rizika můžeme zařadit například postupné demografické stárnutí, rostoucí napětí mezi mladými a staršími generacemi, popularitu tzv. „single života“ (singles můžeme označit za hnutí jedinců, kterým

⁹⁶ Srov. KELLER, J. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. 1. vyd. Praha: SLON, 2011, s. 163. ISBN 978-80-7419-059-9.

z různých důvodů imponuje život o samotě a nechtějí vstupovat do manželství⁹⁷) či klesající váhu institutu manželství. Je tedy evidentní, že postmoderní smýšlení přináší řadu nežádoucích důsledků, kterými se mnozí ani neodvažují zabývat, byť si je třeba jenom připustit. Vývoj negativním směrem zaznamenávají také uvedené prognózy demografického vývoje do roku 2100 (na základě prognostických dat Českého statistického úřadu), jež jsou, coby interpretace pravděpodobných trendů budoucího populačního vývoje, součástí této závěrečné práce. Jedná se například o stárnutí věkové struktury obyvatelstva, s čímž souvisí také dlouhodobě nízká úroveň plodnosti a postupně se zvyšující délka života (především díky modernizaci zdravotnictví), dále o snižující se počet obyvatel, kterých by mělo být v roce 2101 (konkrétně k 1.1.) pouhých 7,7 milionu.⁹⁸ V souvislosti s prognózami demografického vývoje závěrečná práce komentuje doposud nepříliš zmiňovaný fenomén, kterým je předpokládaný růst atraktivity věkové skupiny 50+ na trhu práce. Domnívám se, že popularita kohorty 50+ se bude zvyšovat společně s postupným stárnutím věkové struktury obyvatelstva a „dosluhování“ silných ročníků narozených v sedmdesátých letech (tzv. „Husákových dětí“). Pro jedince nad padesát let již pravděpodobně nebude hledání zaměstnání tak obtížné, což se samozřejmě projeví i v jejich sociální situaci (zlepšení sociálního statusu, redukce finanční závislosti na blízkých osobách a státu, zlepšení celkové duševní pohody apod.). Zatímco v současné době se hovoří de facto jenom o tom, že starší generace velmi komplikovaně shánějí zaměstnání a jsou v řadě případů diskriminovány, v budoucnu by tomu mělo být právě naopak, což je z dnešního pohledu ve své podstatě paradoxní skutečnost, avšak hodna důkladnějšího zamyšlení. S odkazem na budoucí demografický vývoj závěrečná práce nezapomíná ani na informace o aktuálních záměrech politiků, resp. nové vlády (2014) v oblasti rodinné politiky a důchodového systému. Z řad odborníků se často ozývají námitky, že politici doposud věnovali ve velké míře pozornost reformám důchodového systému, přičemž na rodinnou politiku naopak zcela zanevřeli. Dlouhodobě se tedy nedaří „podchytit“ samotnou příčinu postupného stárnutí populace a vymírání českých občanů, tj. že se rodí stále menší počty dětí. Stát mladým lidem zkrátka neposkytuje dostatek jistot, a tak potenciální rodiče zůstanou v řadě případů raději bez dětí, než aby podstupovali riziko,

⁹⁷ Srov. JANDOUREK, J. *Úvod do sociologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 23. ISBN 978-80-7367-644-5.

⁹⁸ Srov. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Základní výsledky Projekce 2013, Varianta: nízká, střední, vysoká* [online]. Praha: ČSÚ, 2013 [cit. 2014-03-03]. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061F5/\\$File/40201301.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061F5/$File/40201301.pdf)>.

že sebe, ale i své potenciální děti přivedou do nejistých finančních podmínek a poněkud nestabilního prostředí. Závěrečná práce v neposlední řadě pamatuje také na návrhy ovlivňování demografického vývoje České republiky žádoucím směrem, které vnímám jako stěžejní. Domnívám se, že je velmi podstatná právě stabilizace vlády, která prošla za poslední dobu řadou skandálů, karambolů a byla tak prudce „otřesena“. Její nestabilita zcela jednoznačně přispívá nejistotě českých občanů a rostoucímu pesimismu, co se výhledů do budoucna týká. Pokud politické strany nedosáhnou konsensu v otázkách rodinné politiky a nezačnou se jí aktivně a systematicky věnovat (alespoň v takové míře jako reformám důchodového systému), jen velmi těžko se něco zásadně změní. Je zapotřebí větší shovívavost státu k rodinám s dětmi, což ostatně potvrzují také názory renomovaných odborníků. To je výzva pro nově úřadující vládu, které byla nedávno vyslovena důvěra (únor 2014). Dalším opatřením může být regulace imigrace cizinců ze strany vlády. Je však namístě si uvědomit, že je to pouze určitá „berlička“, kterou se nedají problémy spojené s demografickým vývojem České republiky řešit dlouhodobě. Dalším vstřícným krokem je, aby se každý z jedinců vydal na cestu hledání pevného a hodnotného základu v mezilidských vztazích, počínaje vztahy přátelskými, přes vztahy partnerské, konče vztahy manželskými. Není to jenom fenomén singles, ale i různé další postmoderní „režimy“ vztahů, které jedince udržují v domnění, že nejlepší je nevázat se a být naprosto svobodný – a tak je podporována snižující se plodnost a sňatečnost a vztahy se určitým způsobem „bortí“ – chybí jim právě pevný základ, který známe z dřívějších dob. Je to daň za individualizaci a větší svobodu, které byly lidem se změnou politického režimu dány.

Věřím, že předkládaná práce také splní jedno důležité poslání, tj. „oživit“ téma sociálních rizik spojených s demografickým vývojem na území České republiky, jež jsou často opomíjena. Mnozí lidé ani neznají význam samotného slova „demografie“, čehož jsem často svědkem. To jenom odkazuje na nedostatečnou informovanost jedinců v této oblasti. Společnost sice byla již dávno „přepnuta“ do individualistického režimu, což je známým faktem – nicméně o vztažných sociálních rizicích, se mluví zřídka, jako by si je společnost nechtěla připouštět. Jedinci jsou pod hávem nejrůznějších moderních výtvarků a možností spolehlivě krytí před negativními skutečnostmi a zatím je jim dobře... Téma demografických změn a vážných sociálních konsekvencí je velmi aktuální a dle mého soudu si zaslouží větší pozornost, nejen ze strany politiků, ale

i samotných občanů. Společnost se totiž často tváří tak, jako by se nic nedělo, a to je z mého pohledu podceňování celé skutečnosti.

Nutno zmínit, že návrhy na ovlivňování demografického vývoje žádoucím směrem, které jsou uvedeny na konci této práce jsou jedněmi z mnoha možných. Z mého pohledu je vhodné se tématu více věnovat (nejen v bakalářských a diplomových pracích) a přicházet s novými nápady. Velká míra odpovědnosti za ovlivňování demografického vývoje však, jak již bylo několikrát řečeno, přísluší také vládě. Toto téma rozhodně stojí za pozornost a hlubší zkoumání. Konec konců, jde o budoucnost dalších generací a českého národa jako takového.

Seznam použitých zdrojů

Tištěné publikace:

BAUMAN, Z. *Úvahy o postmoderní době*. 2. vyd. Praha: SLON, 2006. ISBN 80-86429-11-3.

BREZÁK, J. *Úvod do štúdia demografie*. 1. vyd. Bratislava: LÚČ, 2005. ISBN 80-7114-496-7.

BURCIN, B.; RYCHTAŘÍKOVÁ, J. et al. *Demografická situace České republiky: Proměny a kontexty 1993-2008*. 1. vyd. Praha: SLON, 2010. ISBN 978-80-7419-024-7.

JANDOUREK, J. *Úvod do sociologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-644-5.

KACZOR, P. *Trh práce, pracovní migrace a politika zaměstnanosti ČR po roce 2011*. 1. vyd. Praha: Oeconomica, 2013. ISBN 978-80-245-1930-2.

KALIBOVÁ, K. et al. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. přepracované vyd. Praha: SLON, 2009. ISBN 978-80-7419-012-4.

KELLER, J. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. 1. vyd. Praha: SLON, 2011. ISBN 978-80-7419-059-9.

KLUFOVÁ, R.; POLÁKOVÁ, Z. *Demografické metody a analýzy: demografie české a slovenské populace*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. ISBN 978-80-7357-546-5.

KNAUSOVÁ, I. *Základy demografie II*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. ISBN 978-80-244-2173-5.

KREBS, V. et al. *Sociální politika*. 5., přepracované a aktualizované vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. ISBN 978-80-7357-585-4.

LIPOVETSKY, G. *Éra prázdnoty: Úvahy o současném individualismu*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2003. ISBN 80-7260-085-0.

MATOUŠEK, O. et al. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.

MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 1. vyd. Praha: SLON, 2006. ISBN 80-86429-58-X.

RABUŠIC, L. *Kde ty všechny děti jsou?: Porodnost v sociologické perspektivě*. 1. vyd. Praha: SLON, 2001. ISBN 80-86429-01-6.

RABUŠIC, L.; KOCOURKOVÁ, J. et al. *Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 2006. ISBN 80-86561-93-3.

RYCHTAŘÍKOVÁ, J. et al. *Rodina, partnerství a demografické stárnutí*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2008. ISBN 978-80-87007-75-4.

ŠOTKOVSKÝ, I. *Úvod do studia demografie*. 1. dopl. vyd. Ostrava: VŠB-Technická univerzita Ostrava, 1998. ISBN 80-7078-327-3.

VÁCHA, M. *Návrat ke Stromu života: evoluce a křesťanství*. 1. vyd. Brno: Cesta, 2005. ISBN 80-7295-080-0.

Tištěné seriálové publikace:

Journal: časopis Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2014, č. 3. ISSN 2336-2170.

Mladá fronta DNES. Praha: Mafra, 2013, roč. 24, č. 170. ISSN 1210-1168.

Mladá fronta DNES. Praha: Mafra, 2014, roč. 25, č. 40. ISSN 1210-1168.

Práce a sociální politika – měsíčník Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, 2014, roč. 11, č. 3. ISSN: 0049-0962.

Internetové zdroje:

ASOCIACE POSKYTOVATELŮ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB ČR. *Charta občanské společnosti: Pro důstojný život seniorů v České republice* [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.apsscr.cz/files/files/charta%20final.pdf>>.

BARTOŠOVÁ, M. Věřící singles ve světle měnicích se forem praktikování víry a individualizace ve sféře náboženství. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2006, roč. 7, č. 1. Dostupné na WWW: <http://www.genderonline.cz/uploads/4e611da2eacfc20f13e9609be3ae230f09252398_verici-singles.pdf>. ISSN: 1213-0028.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Pohyb obyvatelstva a Věkové složení obyvatelstva podle věkových skupin, obě pohlaví, střední varianta* [online]. Praha: ČSÚ, 2013. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061FD/\\$File/40201302.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061FD/$File/40201302.pdf)>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Porodnost a plodnost* [online]. Praha: ČSÚ, 2013. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220574/\\$File/400713a4.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220574/$File/400713a4.pdf)>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Potratovost* [online]. Praha: ČSÚ, 2013. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220570/\\$File/400713a5.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220570/$File/400713a5.pdf)>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Projekce obyvatelstva České republiky (Projekce 2013)* [online]. Praha: ČSÚ, 2013. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061EE/\\$File/402013u.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061EE/$File/402013u.pdf)>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Rozvodovost* [online]. Praha: ČSÚ, 2013. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220576/\\$File/400713a3.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220576/$File/400713a3.pdf)>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Sňatečnost* [online]. Praha: ČSÚ, 2013. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220577/\\$File/400713a2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220577/$File/400713a2.pdf)>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Úmrtnost* [online]. Praha: ČSÚ, 2013. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220575/\\$File/400713a6.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/D600220575/$File/400713a6.pdf)>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Základní výsledky Projekce 2013, Varianta: nízká, střední, vysoká* [online]. Praha: ČSÚ, 2013. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061F5/\\$File/40201301.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061F5/$File/40201301.pdf)>.

KUČERA, M. Pronatalitní populační politika už nestačí – nutností se stala komplexní rodinná politika. *Demografie, revue pro výzkum populačního vývoje* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2009, č. 4. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/1000344D48/\\$File/demografie_4_2009.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/1000344D48/$File/demografie_4_2009.pdf)>. ISSN 1805-2991.

PALONCYOVÁ, J.; ŠŤASTNÁ, A. Sňatek a rozchod jako dva možné způsoby ukončení nesezdaného soužití. *Demografie, revue pro výzkum populačního vývoje* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2012, č. 3. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/9300438BD7/\\$File/e-180312q3.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/9300438BD7/$File/e-180312q3.pdf)>. ISSN: 1805-2991.

RABUŠIC, L.; VOHRALÍKOVÁ, L. *Čeští senioři včera, dnes a zítra* [online]. Praha: VÚPSV – výzkumné centrum Brno, 2004. Dostupné na WWW: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_149.pdf>.

Sňatečnost. In *Český statistický úřad* [online]. Praha: ČSÚ, 2013. Dostupné na WWW: <<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/snatecnost>>.

ŠIMKOVÁ, M. Sametová revoluce z pohledu demografického vývoje – ztráta či zisk? In *Sborník příspěvků: RELIK 2012: Reprodukce lidského kapitálu – vzájemné vazby a souvislosti: mezinárodní konference 10.-11. prosince 2012* [online]. Slaný: Melandrium, 2012. Dostupné na WWW: <<http://kdem.vse.cz/resources/relik12/sbornik/download/pdf/63-Simkova-Martina-paper.pdf>>.

TOMÁŠEK, M. Singles a jejich vztahy; kvalitativní pohled na nesezdané a nekohabituující jednotlivce v České republice. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2006, č. 1. Dostupné na WWW: <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/1410f645b65a6fdda3b4a2beaf43bb8964b9bc80_584_107tomasek22.pdf>. ISSN 2336-128X.

TOMÁŠEK, M.; RADIMSKÁ, R. Singles – nový životní styl a jeho genderová specifika v České republice. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2003, roč. 4, č. 1-2. Dostupné na WWW: <http://www.genderonline.cz/uploads/b5e106bc7ca71c44210d955aaf039befa4ff170d_rocnik04-1-2-2003.pdf>. ISSN 1213-0028.

UHDEOVÁ, Z. Diskuze o potratech. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2003, roč. 4, č. 1-2. Dostupné na WWW: <http://www.genderonline.cz/uploads/b5e106bc7ca71c44210d955aaf039befa4ff170d_rocnik04-1-2-2003.pdf>. ISSN 1213-0028.

VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. *Programové prohlášení vlády České republiky* [online]. Praha: Vláda ČR, 2014. Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/programove_prohlaseni_unor_2014.pdf>.

VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. *Usnesení vlády ČR ze dne 16.1.2013 k Postupu při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců – Společné soužití v roce 2013* [online]. Praha: Vláda ČR, 2013. Dostupné na WWW: <<http://www.mvcr.cz/soubor/postup-realizace-koncepce-integrace-cizincu-na-2013-usn-vlady-pdf.aspx>>.

Seznam grafů a tabulek

Grafy:

Graf 1: Úhrnná plodnost v letech 1950-2012	16
Graf 2: Počet potratů v letech 1958-2012	20
Graf 3: Sňatečnost v letech 1950-2012.....	23
Graf 4: Rozvodovost v letech 1950-2012	24
Graf 5: Naděje dožití mužů a žen v letech 1950-2012.....	26
Graf 6: Prognóza vývoje počtu obyvatel ČR do roku 2101 – vysoká, střední a nízká varianta	35
Graf 7: Projekce obyvatelstva České republiky k 1.1. 2013, 1.1. 2050 a 1.1. 2101	37

Tabulky:

Tab. 1: Prognóza vývoje plodnosti 2012-2100	33
Tab. 2: Prognóza vývoje úmrtnosti 2012-2100.....	34

Zdroje tabulek a grafů:

Graf 1:

- [http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/i/tab3_obyr-cr/\\$File/c-4003-13.xls](http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/i/tab3_obyr-cr/$File/c-4003-13.xls)

Graf 2:

- [http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/i/tab1_obyr-cr/\\$File/c-4001-13.xls](http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/i/tab1_obyr-cr/$File/c-4001-13.xls)

Graf 3:

- [http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/i/tab1_obyr-cr/\\$File/c-4001-13.xls](http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/i/tab1_obyr-cr/$File/c-4001-13.xls)

Graf 4:

- [http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/i/tab1_obyr-cr/\\$File/c-4001-13.xls](http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/i/tab1_obyr-cr/$File/c-4001-13.xls)

Graf 5:

- [http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/i/tab3_obyr-cr/\\$File/c-4003-13.xls](http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/i/tab3_obyr-cr/$File/c-4003-13.xls)

Graf 6:

- [http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061F5/\\$File/40201301.xls](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061F5/$File/40201301.xls)
- [http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061FD/\\$File/40201302.xls](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061FD/$File/40201302.xls)
- [http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061ED/\\$File/40201303.xls](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061ED/$File/40201303.xls)
- [http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061FA/\\$File/40201304.xls](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061FA/$File/40201304.xls)

Graf 7:

- http://www.czso.cz/animgraf/projekce_1950_2101/index.htm

Tab. 1 a Tab. 2:

- [http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/i/tab3_obyr-cr/\\$File/c-4003-13.xls](http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/i/tab3_obyr-cr/$File/c-4003-13.xls)
- [http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061F5/\\$File/40201301.xls](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061F5/$File/40201301.xls)
- [http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061FD/\\$File/40201302.xls](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061FD/$File/40201302.xls)
- [http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061ED/\\$File/40201303.xls](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061ED/$File/40201303.xls)
- [http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061FA/\\$File/40201304.xls](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061FA/$File/40201304.xls)

Abstrakt

KACZOR, M. *Demografické změny v ČR jako sociální riziko*. České Budějovice 2014. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce J. Šimečková.

Klíčová slova: demografické změny, demografie, porodnost, potratovost, sňatečnost, rozvodovost, úmrtnost, populace, sametová revoluce, sociální rizika, stárnutí, singles, rodinná politika, důchodový systém

Práce se zabývá demografickými změnami České republiky v souvislosti se sociálními riziky, jež vznikla v důsledku těchto demografických změn. Obsahuje definice základních demografických ukazatelů, tj. porodnosti, potratovosti, sňatečnosti, rozvodovosti, úmrtnosti a popisuje jejich vývoj, zejména v období po sametové revoluci (1989), kdy došlo k pádu totalitního režimu a výrazné individualizaci české společnosti. Práce také, na základě dat Českého statistického úřadu, představuje prognózy demografického vývoje České republiky až do roku 2100, jež interpretují pravděpodobné trendy budoucího populačního vývoje. Dále jsou nastíněna důležitá sociální rizika, vyplývající z vývoje demografických ukazatelů, včetně návrhů opatření, vedoucích k ovlivňování demografického vývoje České republiky žádoucím směrem.

Abstract

Demographic changes of the Czech Republic as a social risk

Key words: demographic changes, demography, natality, abortion rate, marriage rate, divorce rate, mortality, population, the Velvet Revolution, social risks, ageing process, singles, family policy, revenue system

This bachelor's thesis deals with demographic changes of the Czech Republic in connection with social risks, which were caused by these demographic changes. The thesis contains definitions of basic demographic indicators, i.e. natality, abortion rate, marriage rate, divorce rate, mortality, and it describes their development. The main focus of this development is placed on the period after the Velvet Revolution (1989) when the totalitarian regime was overthrown and the Czech society substantially individualized. According to statistical data of Czech Statistical Office the thesis presents prognoses of the demographic development of the Czech Republic till 2100. These prognoses interpret probable trends of the future population development. Important social risks, which follow from the development of demographic indicators, are outlined as well. These selected risks are supplemented with the proposal of measures, which lead to influencing of demographic development of the Czech Republic.